

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ВІЙСЬКОВО-ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

ВІЙСЬКОВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

для громадян України, які навчаються за
програмою підготовки офіцерів запасу

Харків
2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ВІЙСЬКОВО-ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ**

ВІЙСЬКОВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

**для громадян України, які навчаються за програмою підготовки
офіцерів запасу**

**Харків
2025**

УДК 355/359.07 (075.8)

В53

Автори:

*А. І. Куртов, О.С. Передерій, А.І. Потіхенський, Ф.В. Яременко, О.О. Казіміров,
К.В. Власов, М.С. Негода, Ю.П. Пасічна*

Рецензенти:

*К.С. Васюта, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки та техніки,
заступник начальника Харківського національного університету Повітряних Сил імені
Івана Кожедуба з наукової роботи;*

*А.М. Шульга, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії
держави та права Харківського національного університету внутрішніх справ.*

*Рекомендовано до видання науково-методичною радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 1 від 18.02.2025)*

Військово-термінологічний довідник: для громадян України, які навчаються за програмою підгот. офіцерів запасу / [Куртов А.І., Передерій О.С., Потіхенський А.І., Казіміров О.О., Власов К.В., Яременко Ф.В., Негода М.С., Пасічна Ю.П.]; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Військ.-юрид. Ін-т, Каф. підгод. офіцерів запасу. - Харків : Право, 2025. с.156

ISBN 978-617-8602-88-8

У довіднику міститься стислі і зручні визначення основних термінів та понять, що вживаються у сфері військової справи. Він сприяє уніфікації термінів, полегшує розуміння професійної мови та підвищує ефективність комунікації в армійському середовищі.

Довідник призначений для військовослужбовців, фахівців у галузі оборони, для громадян України, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу, а також усіх, хто цікавиться військовою термінологією.

УДК 355/359.07 (075.8)

ISBN 978-617-8602-88-8

© Куртов А.І., Передерій О.С., Потіхенський А.І.,
Казіміров О.О., Власов К.В., Яременко Ф.В.,
Негода М.С., Пасічна Ю.П. 2025

© Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, 2025

ТЕМАТИЧНІ РОЗДІЛИ ПОСІБНИКА

ПЕРЕДМОВА	4
 Розділ 1. ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА	5
 Розділ 2. ТАКТИКО- СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА	63
 Розділ 3. ВІЙСЬКОВО- СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА	110
ПІСЛЯМОВА	154

ПЕРЕДМОВА

Чітке розуміння та правильне використання військової термінології є невід'ємною складовою якісної підготовки офіцерів запасу. Ефективне управління військовими підрозділами, точна передача інформації та оперативне прийняття рішень значною мірою залежать від термінів, що застосовується у військовій сфері. З цією метою підготовлено «Військово-термінологічний довідник кафедри підготовки офіцерів запасу», який систематизує та пояснює основні терміни, що використовуються в процесі навчання і практичної діяльності майбутніх офіцерів.

Довідник призначений для студентів, курсантів, слухачів, викладачів, науковців та всіх, хто проходить підготовку за програмою офіцерів запасу. Він охоплює широке коло військових понять, що застосовуються у сферах бойового управління, тактики, озброєння, організації військового зв'язку, військового права та інших ключових напрямів.

При створенні довідника було використано офіційні нормативно-правові акти, бойові статuti, доктринальні документи Збройних Сил України та міжнародні військові стандарти. Це забезпечило актуальність та відповідність термінології сучасним вимогам військової науки й практики.

Сподіваємося, що даний довідник стане корисним навчальним інструментом, сприятиме засвоєнню військової термінології та підвищенню якості підготовки майбутніх офіцерів запасу.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА

Автоматика

сукупність механізмів і деталей стрілецької зброї, що забезпечують автоматичне перезарядження та виконання пострілів.

Автоматична зброя

вогнепальна зброя з повною автоматизацією перезарядження та пострілів завдяки енергії порохових газів, що утворюються під час горіння метального заряду у стволі.

Автоматична стрільба

стрільба, під час якої внаслідок одноразового натиснення на спускову деталь виконуються два чи більше пострілів.

Авторитет

вплив на переконання, погляди і поведінку людей, який сприймається ними як правомірний та ґрунтується на довірі і визнанні.

Адаптація

здатність організму (особистості, функцій) пристосовуватися до різних умов зовнішнього середовища. Приведення особистості до такого стану, що забезпечує стійку поведінку в типових проблемних ситуаціях без патологічних змін структури особистості.

Адаптаційний синдром

сукупність адаптаційних реакцій організму, що мають загальний захисний характер і виникають у відповідь на значний за силою і тривалістю несприятливий вплив стресорів.

Адекватна мобілізація

функціональний стан людини, за якого зміни в його організмі є закономірною реакцією на ситуацію, що склалася, зумовлюють високу надійність і точність роботи і забезпечують успішне виконання діяльності, спостерігається перехід від стану адекватної мобілізації до стану динамічної неузгодженості, що є

	найхарактернішим під час діяльності в екстремальних умовах.
Амітіція	вид угоди між лідером і послідовниками, які мають як дружні стосунки, так і взаємні ділові зобов'язання.
Адреналін	речовина, що виділяється наднирковими залозами й стимулює симпатичну нервову систему. Є проявом стресової реакції і призводить до збільшення кількості глюкози в крові.
Антидоти	лікарські засоби запобігання чи усунення токсичного впливу на організм людини отрут чи отруйних речовин.
Антиципація	здатність організму передбачати, пристосовуватися до очікування подразника та ситуацій: уявлення людиною результатів своєї дії ще до її здійснення. Поняття антиципація пов'язане з поняттям адаптації та випереджувального відображення.
Аптечка індивідуальна	набір засобів медичної самопомоги військовослужбовця. Складається з засобів знезаражування отрут, що потрапили в організм (антидоти), знеболювальних, антибіотиків широкого спектра дії.

Б

Багатозарядна зброя	стрілецька зброя з подавальним механізмом чи більше ніж з одним патронником.
Багнет	холодна зброя, яку кріплять до дульної частини ствола.
Багнет-ніж	багнет, який, відділивши від стрілецької зброї, можна використовувати як ніж.
Бойові дії	форма застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів)

Збройних Сил України, інших складових сил оборони для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння).

Бойові втрати

будь-які втрати, що виникли як прямий результат дій противника, заподіяних в бою чи пов'язаних з ним, або зазнаних під час виконання бойового завдання чи повернення з нього.

Бойова зброя

стрілецька зброя, призначена для ураження живої сили та/або техніки.

Бойовий патрон

патрон, призначений для ураження живої сили та техніки.

**Бойовий Прапор
військової частини
Збройних Сил України**

символ честі, доблесті, слави і зобов'язує кожного військовослужбовця Збройних Сил України віддано служити Українському народові, мужньо, вміло і непохитно боронити Українську державу, не шкодуючи свого життя.

**Бойова готовність
військової частини
(підрозділу)**

стан, що визначає її (його) спроможність реалізувати бойовий потенціал для виконання завдань за призначенням в конкретних умовах обстановки у визначений період.

Бойова підготовка

це цілеспрямований та організований процес навчання військовослужбовців військових частин і підрозділів, а також злагодження органів управління (штабів) тактичного рівня, військових частин (підрозділів) з метою досягнення їх готовності до виконання завдань за призначенням.

Боездатний стан

стан, коли військова частина укомплектована навченим особовим складом, штатним озброєнням та військової

техніки, забезпечена необхідними матеріально технічними засобами та набула визначених бойових спроможностей.

Бойовий досвід

знання, уміння, навички щодо способів (прийомів) бойових дій, що набувають військовослужбовці, підрозділи, частини і з'єднання в боях.

**Бронебійна куля
(патрона)**

спеціальна куля, призначена для ураження броньованих цілей.

В

Варта

озброєний підрозділ, віднаряджений для виконання бойового завдання з метою охорони та оборони військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті й у дисциплінарній частині (батальйоні).

Вартова служба

система заходів, призначених для надійної охорони та оборони важливих військових об'єктів, Бойових Прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні (частині).

Ветеран війни

особа, яка брала участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни.

**Віддача
(стрілецької зброї)**

силова дія деталей стрілецької зброї на стрільця, станок або установку внаслідок пострілу.

**Військова
адміністрація**

галузь військової науки, що вивчає питання військового будівництва та правового врегулювання відношень, пов'язаних з організацією, складом, комплектуванням,

управлінням і мобілізацією Збройних сил, а також проходження військової служби та побуту військ.

Військова дисципліна

бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами Збройних Сил України та іншим законодавством України.

Військове (корабельне) господарство

це сукупність сил і засобів, які входять до складу військових частин (кораблів) і з'єднань, а також передані їм у постійне чи тимчасове користування різні об'єкти матеріально-технічної бази, матеріальні засоби, призначені для забезпечення бойової підготовки і виховної роботи, військового побуту, правильної експлуатації, ремонту, зберігання озброєння, військової техніки і майна.

Військове командування

Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

Військове лідерство

процес впливу військовослужбовців на особовий склад, який здійснюється на основі морального авторитету, практичного досвіду та компетентності, з метою успішного виконання поставлених завдань і досягнення визначеної мети. Вплив здійснюється безпосередньо через віддання наказів, контроль за дотриманням вимог, стимулювання та мотивацію, а також опосередковано приклад, внутрішню комунікацію та формування організаційної культури.

Військовий лідер

це військовослужбовець (за певних обставин цивільна посадова особа, працівник), що володіє моральним авторитетом, відповідними компетентностями і досвідом, спроможний критично і креативно мислити, оперативно приймати рішення, який в силу взятої на себе відповідальності впливає на особовий склад, спроможний мотивувати себе, підлеглих, а також інших лідерів на свідоме та добровільне виконання поставлених завдань з метою досягнення визначеної мети.

Військове майно

це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку, а також акції, частки у статутному капіталі юридичних осіб тощо.

Військове навчання

це організований процес передачі військовослужбовцям знань, формування та вдосконалення в них умінь і навичок, психологічної та фізичної готовності, необхідних для виконання функціональних обов'язків за посадовим призначенням як індивідуально, так і в складі підрозділів у мирний час так і в особливий період.

Військова освіта

вид спеціалізованої освіти, що спрямовується на здобуття компетентностей у сфері професійної військової діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі для досягнення відповідних рівнів і

ступенів освіти та/або рівнів військової освіти.

Військова служба

державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язана із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Військове формування

створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій.

Військова частина

організаційно самостійна бойова (управлінська, забезпечувальна) та адміністративно-господарська одиниця Збройних Сил України, що створюється відповідними спільними наказами або директивами Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України в установленому порядку та утримується на окремому штаті (штатному розписі).

Військовозобов'язані

особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави.

Військовослужбовці	особи, які проходять військову службу.
Військовий поховальний ритуал	процедура урочистого віддання військових почесей під час поховання (перепоховання) загиблих (померлих) військовослужбовців та інших осіб.
Військова стандартизація	діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня упорядкування у сфері оборони.
Військовий стандарт	стандарт, прийнятий органом військової стандартизації, що встановлює для загального і неодноразового використання правила та настанови щодо діяльності у сфері оборони і спрямований на досягнення оптимального ступеня упорядкування у зазначеній сфері.
Вибирання позиції (для стрільби)	визначання ділянки місцевості чи штучної споруди, найкращих для успішного виконання бойової задачі за конкретних умов стрільби.
Внутрішня служба	система заходів, що вживаються для організації повсякденного життя і діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців згідно з цим Статутом та іншими нормативно правовими актами.
Внутрішні комунікації	будь які комунікації та взаємодії всередині організації / групи, які зорієнтовані на залучення її членів до виконання поставлених цілей, забезпечують розуміння керівником наявної ситуації та впливають на ефективність спільної діяльності.
Вогнепальна зброя	стрілецька зброя, у якій для метання кулі, дробу або картечі використовують енергію

газів, що утворюється під час горіння метального заряду у стволі.

Вольові якості військовослужбовця

здатність військовослужбовця управляти поведінкою, спрямовувати дії та мобілізувати сили на подолання труднощів для досягнення поставлених цілей.

Воєнний стан

особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Воєнна доктрина України

система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Воєнні дії

організоване застосування сил оборони та сил безпеки для виконання завдань з оборони України.

Воєнна гра

моделювання бойових дій будь-якими засобами з використанням спеціальних правил, даних, методів і процедур.

Воєнна загроза

наміри або дії однієї із сторін воєнно-політичних відносин, які свідчать про

готовність до застосування воєнної сили проти іншої сторони з метою досягнення власних цілей.

Вплив

вміння переконувати людей робити те, що необхідно. Вплив передбачає більше, ніж просто передачу наказів. Своім словом і особистим прикладом лідери надихають на досягнення мети, вказують напрямок і мотивують. Вплив військовим лідером здійснюється безпосередньо: через віддання наказів, контроль за дотриманням вимог, стимулювання та мотивацію, а також опосередковано через власний приклад, внутрішню комунікацію та формування організаційної культури.

Вправа базового рівня

початкове загальне і фахове індивідуальне навчання у стрільбі тих, хто навчається, з усіх видів зброї, крім озброєння танків і бойових машин, та навчання метанню ручних гранат без урахування часу на стрільбу та кількості боєприпасів.

Виживання

активна, доцільна діяльність людини, спрямована на збереження життя, здоров'я і працездатності в умовах автономного існування.

Витримка

здатність волевим зусиллям швидко гальмувати (послаблювати, сповільнювати) дії, почуття та думки, що заважають здійснити прийняте рішення; здатність утримуватися від дій, що усвідомлюються як неадекватні з прагматичних, моральних чи якихось інших міркувань.

Вихідні дані стрільби

умови стрільби зі стрілецької зброї, що їх ураховують під час установок прицільного пристрою, точки прицілювання чи точки цілі та способу стрільби.

Газова камера

деталь стрілецької зброї, у порожнині якої частина енергії порохових газів, що відводяться з каналу ствола, перетворюється на кінетичну енергію рухомої системи.

Гарнізон

територіальне об'єднання військових частин, штабів, організацій, установ та військових навчальних закладів Збройних Сил України, військових частин (установ, організацій, органів тощо) Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, розташованих (дислокованих) постійно чи тимчасово в населеному пункті (пунктах) або поза ним (ними).

Гарнізонна служба

система заходів покликана забезпечувати додержання високої військової дисципліни особовим складом гарнізону, необхідні умови для повсякденного життя та підготовки військових частин, проведення гарнізонних заходів за їх участю.

Гвинтівка

нарізна довгоствольна зброя, конструктивно призначена для утримання та керування під час стрільби обома руками з упором приклада в плече.

Гендер

змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним

	контекстами буття і фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі.
Гендерна компетентність	комплекс знань, практичних умінь і способів поведінки лідера/лідерки, спрямованих на реалізацію принципу тендерної рівності у війську.
Гендерна рівність	рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності ЗС України.
Гільза	тонкостінна закрита з одного кінця трубка (стакан), що служить оболонкою патрона і з'єднує в одне ціле конструктивні частини патрона: металевий елемент, металевий і капсуль запалювач та призначена для базування в патроннику й обтюрації під час пострілу.
Гладкоствольна зброя	стрілецька зброя, що має ствол або стволи тільки з гладкими каналами.
Глушник (звуку пострілу)	дульний пристрій, призначений зменшувати силу звуку під час пострілу.
Гомеостаз	відносно динамічна сталість складу і властивостей внутрішнього середовища живого організму, що забезпечується складною системою адаптаційних механізмів, спрямованих на усунення чи обмеження впливу на організм чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Д

Дальність стрільби	найкоротша відстань між точкою вильоту і точкою падіння чи точкою влучення метального елемента.
---------------------------	---

Дальність прямого пострілу

дальність стрільби, протягом якої висота траєкторії дорівнює або менша, ніж висота цілі.

Дальність ефективної стрільби

відстань, на якій із заданою ймовірністю забезпечується ураження цілі однією чергою пострілів або одиничним пострілом.

Депресія

негативний психологічний стан, пов'язаний з такими поведінковими особливостями, як апатія, почуття безнадії.

Демобілізація

комплекс заходів, рішення про порядок і терміни проведення яких приймає Президент України, спрямованих на планомірне переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на роботу і функціонування в умовах мирного часу, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту на організацію і штати мирного часу.

Державна таємниця

вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані такою (державною таємницею) у порядку встановленому Законом України "Про державну таємницю" і підлягають охороні державою.

Децентралізоване командування

принцип здійснення командування й управління за допомогою "завдань місій", коли командир робить акцент на кінцеву мету, яка має бути досягнута, дозволяючи підлеглим проявляти дисципліновану

ініціативу щодо вибору способів виконання командирського задуму.

Діловодство

діяльність, що охоплює питання документування та організації роботи з документами у процесі виконання управлінських дій.

Дискримінація за ознакою статі

ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Дисциплінарний статут Збройних Сил України

статут Збройних Сил України, який визначає сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження навчальних (перевірочних) і спеціальних зборів щодо її додержання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування, а також порядок подання і розгляду заяв, пропозицій та скарг.

Дистанція

відстань у глибину між військовослужбовцями (машинами), підрозділами та частинами.

Дисциплінарне стягнення

засіб впливу на військовослужбовця, який не виконує (неналежно виконує) свої службові обов'язки або порушує військову дисципліну або громадський порядок. Дисциплінарні стягнення, що можуть бути застосовані до військовослужбовця: зауваження; догана; сувора догана;

позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи з корабля на берег (стосовно курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти); попередження про неповну службову відповідність (крім осіб рядового складу); пониження в посаді; пониження у військовому званні на один ступінь (стосовно осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу); пониження у військовому званні з переведенням на нижчу посаду (стосовно військово службовців сержантського (старшинського) складу); звільнення з військової служби через службову невідповідність (крім осіб, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, а також військовозобов'язаних під час проходження навчальних (перевірочних) і спеціальних зборів та резервістів під час проходження підготовки та зборів).

Днювальний роти

посадова особа зі складу добового наряду роти, яка призначається із рядового складу та відповідає за зберігання зброї, шаф (ящиків) із боєприпасами, майна роти та особистих речей, які є під його охороною.

Добовий наряд підрозділу (частини)

особовий склад підрозділу (частини), призначений для підтримання внутрішнього порядку, охорони особового складу, озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки, приміщень і майна військової частини (підрозділу), контролю за станом справ у підрозділах і своєчасного вжиття заходів для запобігання правопорушенням, а також

для виконання інших обов'язків внутрішньої служби.

Довіра

це впевненість персоналу у військовому лідері і військового лідера у команді, яку він веде за собою відповідно до місії у тому, що його і їхні дії, вчинки і рішення є правильними і адекватними, особливо у неупорядкованих (нестандартних, кризових, критичних, бойових) ситуаціях. Довіра є визначальною для ефективної комунікації військового лідера з послідовниками. Якщо є довіра до лідера, довірятимуть і його наказу.

Доктрина

фундаментальні принципи, якими збройні сили керуються у своїх діях на підтримку цілей. Вона є офіційною, але вимагає зваженого застосування.

Допоміжний патрон

патрон, призначений для навчання, імітування стрільби, перевіряння міцності та визначання балістичних характеристик стрілецької зброї.

Досвід

накопичення знань, умінь і навичок, набутих під час проходження військової служби, в тому числі реальний досвід участі в бойових діях, тренуваннях та спеціальних операціях, а також знання та розуміння тактичних, оперативних і стратегічних аспектів військової діяльності, використання зброї та обладнання. Досвід включає в себе також навички особистої безпеки, комунікації в колективі, лідерства та роботи в командах на різних рівнях управління. Досвід допомагає уникати помилок, приймати правильні рішення, розуміти особовий склад, наводити влучні приклади бойової майстерності, доповнюючи фахову компетентність військового лідера.

Доукомплектування

своєчасне здійснення повного або часткового укомплектування наявних

підрозділів та інфраструктури, зокрема, відновлення укомплектованості особовим складом, озброєнням, технікою та запасами до визначених норм.

Дульний компенсатор

дульний пристрій, призначений зменшувати перекидальний момент, що виникає під час пострілу.

Евакуаційно-транспортне сортування

розподіл поранених (уражених, хворих) на групи для визначення черговості евакуації та місця (пункту) призначення, виду транспортного засобу, яким слід евакуювати того чи іншого пораненого (ураженого, хворого), положення під час транспортування (лежачи, сидячи) та необхідність медичного супроводу залежно від їх стану.

Екстремальна ситуація

це ситуація, що впливає на людину в украй несприятливих проявах (замерзання людини зимою).

Емоційна напруженість

стан людини, який зумовлюють конфліктні умови, підвищена ймовірність виникнення аварійних ситуацій, несподіване чи довготривале напруження; проявляється у тимчасовому зниженні стійкості психічних процесів і професійної працездатності.

Етап медичної евакуації

сили і засоби медичної служби, що розгорнуті на шляхах медичної евакуації для прийому, сортування поранених (уражених, хворих), надання їм медичної допомоги, лікування та підготовки до подальшої евакуації осіб, які цього потребують. Етапами медичної евакуації можуть бути медичні пункти (медичні роти), військові мобільні госпіталі,

стаціонарні військові та цивільні заклади охорони здоров'я.

Етапи кар'єри

періоди військової служби, які включають прийняття на військову службу, проходження військової служби на посадах та отримання чергових військових звань, здійснення заходів атестування, навчання (підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації), продовження військової служби за новим контрактом, у тому числі з урахуванням кар'єрного зростання або проведення переміщення на рівнозначні посади у випадках службової необхідності, звільнення з військової служби.

Етика

це теорія моралі, яка формує, обґрунтовує і пропагує норми поведінки у суспільстві, або в певному професійному контексті.

Етика військового лідера

професійної діяльності військового сукупність моральних правил і норм поведінки та військово лідера.

Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних

автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, зберігання, обробки та використання даних про військовозобов'язаних (призовників), створена для забезпечення військового обліку громадян України.

Єдність

є фундаментальною цінністю для формування ефективної та результативної команди, є формою духовного споріднення, взаємопідтримки та довіри, що надає впевненості військовослужбовцям у військовому лідері

й військовому лідеру у своїй команді, особливо у неупорядкованих (нестандартних, кризових, критичних, бойових) ситуаціях, дозволяє військовому колективу згуртуватися та разом наближати перемогу.

3

Забезпечення правопорядку

поліцейська діяльність, спрямована на посилення або тимчасову заміну місцевої поліції з метою сприяння відновленню та/або підтримці громадського порядку та безпеки, верховенства права і захисту прав людини.

Злагодженість підрозділу

погодженість дій військовослужбовців під час виконання завдань у складі підрозділу відповідно до вимог стандартів підготовки.

Залучення на військову службу

процес вирішення завдань із комплектування ЗС України вмотивованими військовослужбовцями з відповідними особистісними якостями та у відповідній кількості, що включає комплекс заходів щодо професійної орієнтації, відбору та прийняття (призову) громадян на військову службу.

Замикаючий

військовослужбовець (підрозділ, машина), який рухається останнім у колоні.

Заняття позиції (для стрільби)

прийом, що охоплює вибирання позиції, переміщення стрільця чи обслуги зі стрілецькою зброєю на позицію для стрільби.

Запалювальна куля (патрона)

спеціальна куля, призначена для запалення цілей, що містять горючі речовини.

Запобіжник

пристрій, що унеможливорює постріл.

Запобіжна скоба

деталь стрілецької зброї, що захищає спускову деталь від випадкового натиснення чи пошкодження.

Заряджання

уведення стрільцем патрона у патронник і встановлення ударного механізму на бойовий звід.

Заохочення

засіб виховання військовослужбовців і зміцнення військової дисципліни у військовій частині (підрозділі). Види заохочень військовослужбовців: схвалення; подяка; дострокове зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення; додаткове звільнення з розташування військової частини або корабля на берег поза чергою (курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти); повідомлення батькам або колективу за місцем роботи чи навчання військовослужбовця до призову (вступу) на військову службу про зразкове виконання ним військового обов'язку та отримані заохочення; грамота; цінний подарунок; грошова премія; занесення прізвища військовослужбовця до Книги пошани військової частини (корабля); дострокове присвоєння чергового військового звання; почесні нагрудні знаки; відомчі заохочувальні відзнаки.

Заходи безпеки

заходи, необхідні для забезпечення захисту інформації, військової техніки, особового складу, діяльності та об'єктів від шпигунства, саботажу, підривних дій, тероризму та ураження, а також від втрати або несанкціонованого розголошення.

Захист інформації

сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї.

Захист цивільного населення

спільна діяльність командувачів, командирів (начальників), їх заступників, органів військового управління, штабів всіх рівнів,

	спрямована на запобігання та полегшення страждань, спричинених війною (збройним конфліктом), що стосуються всього населення країн, територій або окремих районів, які перебувають у конфлікті без будь-якої дискримінації за расою, національністю, релігійними або політичними переконаннями тощо.
Затвор	механізм стрілецької зброї, яка замикає канал ствола під час пострілу.
Затворна рама	деталь або конструктивно поєднані деталі рухомої системи, які надають рух затвору.
Затримка (в стрільбі)	вимушена зупинка стрільби, зумовлена несправністю стрілецької зброї чи патрона.
Збройні Сили України	військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладається оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілності і недоторканності.
Збройна агресія	застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України.
Зворотний механізм	механізм, який переміщає рухому систему в крайнє переднє положення.
Зворотна пружина	пружина зворотного механізму, яка забезпечує повернення рухомої системи в крайнє переднє положення.
Звичайна куля (патрона)	куля, призначена загалом для ураження відкритої чи розташованої за легкими укриттями живої сили та неброньованої техніки, яка не має спеціальної дії.

Індивідуальна концепція лідера	інтегративна професійно-психологічна характеристика, що розкриває особистісну складову, систему ставлень до підготовки та спільної діяльності і впливає на успішність роботи лідера в колективі.
---------------------------------------	--

**Індивідуальна
спроможність
військовослужбовця**

рівень його теоретичних знань, практичних умінь та навичок, психологічних та фізичних якостей, якими повинен володіти військовослужбовець для якісного виконання функціональних обов'язків відповідно до займаної посади.

**Індивідуальна
підготовка**

цілеспрямований та організований процес послідовних заходів навчання та виховання всіх категорій військовослужбовців, спрямований на формування у них потрібного рівня знань, умінь, навичок, фахової майстерності, фізичних та психологічних якостей для виконання обов'язків за посадою (спеціальністю) як у мирний час, так і в особливий період.

**Інклюзія у військовій
сфері**

процес або практика забезпечення рівного та безбар'єрного доступу до можливостей та ресурсів для всіх військовослужбовців, незалежно від їх ідентичності, такої як раса, гендер, вік, національність, релігійні переконання, фізичні здібності, сексуальна орієнтація та інші характеристики.

Інтервал

відстань по фронту між військовослужбовцями (машинами), підрозділами та частинами.

Індивідуальна зброя

стрілецька зброя, яку під час стрільби обслуговує один стрілець.

К

**Кадрове
забезпечення**

комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ЗС України кадрами відповідно до потреб мирного і воєнного часу.

Кадрова робота

діяльність органів військового управління, спрямована на реалізацію цілей і завдань військової кадрової політики у ЗС України стосовно добору, планування, підготовки,

	призначення та раціонального використання кадрів.
Кадрове рішення	це цілеспрямована дія щодо добору, розстановки, переміщення, присвоєння військових звань, нагородження та звільнення з військової служби (роботи) персоналу Збройних Сил, яка реалізовується в наказі відповідного командира (начальника).
Кадровий менеджмент (управління персоналом)	сукупність принципів, методів, засобів та форм управління персоналом, які розробляються та застосовуються з метою підвищення ефективності кадрової роботи.
Казарма	службове приміщення військової частини для розміщення: військовослужбовців, які проходять строкову військову службу; військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації або на особливий період; курсантів військових навчальних закладів (крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях).
Кадровий резерв	це військовослужбовці, які досягли позитивних результатів у професійній діяльності, відповідають визначеним вимогам та відібрані для цілеспрямованої підготовки з метою подальшого просування на вищі посади.
Калібр	величина, що характеризує внутрішній діаметр напрямної частини каналу ствола.
Капсульт- запалювач	складова частина патрона вогнепальної зброї у вигляді стакан з м'якого металу (зазвичай латуні) з невеликим зарядом чутливої до удару вибухової речовини, призначена для запалення метального заряду.
Карабін	гвинтівка з укороченим стволом.

Кобура	чохол або футляр для носіння пістолета чи револьвера.
Колона	стрій, у якому військовослужбовці або підрозділи (машини) розміщені один (одна) за одним (одною) на дистанціях, установлених Стройовим статутом або командиром.
Командна група	принцип взаємодії командира та головного сержанта підрозділу, заснований на довірі та взаємній підтримці для забезпечення максимально ефективного виконання підрозділом завдань за призначенням. Командир делегує головному сержантові повноваження виступати від свого імені, доводити до підлеглих свій задум та забезпечувати його виконання. Головний сержант виступає головним радником командира з усіх питань, що стосуються проходження служби, підготовки та всебічного забезпечення рядового і сержантського складу.
Командотворення	безперервний процес набуття групою спроможності досягати поставлених цілей та покращення її ефективності завдяки лідерству, різноманітним заходам та усталеним традиціям. Заходи командотворення можуть бути офіційні та неофіційні, у службовий та позаслужбовий час (наприклад, спільна участь у спортивних заходах, спільне відзначення святкових подій тощо).
Контракт про проходження військової служби	це особлива форма письмової угоди між громадянином України (іноземцем або особою без громадянства) та Міністерством оборони України (в особі відповідного командира), в якому зазначається зобов'язання сторін (права, обов'язки і відповідальність, в тому числі матеріальна), строк його дії та умови

	укладання нового контракту (його розірвання, в тому числі достроково).
Контузія	ушкодження (патологічний стан) організму людини, що зазвичай виникає внаслідок великого удару, різких перепадів атмосферного тиску і вібрації під впливом ударної повітряної хвилі, що створилася внаслідок вибуху і в низці інших випадків. Характерними проявами контузії є втрата свідомості, головний біль, запаморочення, порушення слуху і мови.
Колективна підготовка	це цілеспрямований та організований процес послідовних заходів підготовки органів військового управління, військових частин (підрозділів) та створених на тимчасовій основі тактичних груп, який проводиться для досягнення тактичного рівня злагодженості, що забезпечить ефективне виконання покладених на них завдань як у мирний час, так і в особливий період.
Комплектування ЗС України	це комплекс заходів, які організовуються і здійснюються командувачами (командирами, начальниками) усіх рівнів, спрямоване на якісне, планомірне та гарантоване забезпечення ЗС України навченим особовим складом і включають: визначення потреби в особовому складі; призов та (або) прийняття громадян України на військову службу; підготовку особового складу; призначення особового складу на посади.
Кулемет	автоматична зброя для ведення безперервної стрільби, у конструкції якої передбачено використання опори для стрільби.
Куля (патрона)	метальний елемент, що викидається з каналу ствола так, що через поперечний перетин каналу ствола в кожен момент проходить тільки один такий елемент.

Л

Лідерська компетентність військовослужбовця

це інтегрована складова його військово-професійної компетентності, інтегральна характеристика його професійної здатності і готовності кваліфіковано провадити професійну діяльність, як справжнього лідера в військовому підрозділі (боездатній команді), відповідно до фахової кваліфікації на основі системи військово- професійних, фахових і лідерських знань, навичок, умінь, здатностей, досвіду лідерської поведінки і професійної діяльності, практичного та емоційного інтелекту, комплексу сформованих лідерських цінностей, мотивації, еталонів, ставлень, якостей і корпоративної культури.

Лідерська компетентність (спроможність) персоналу

інтегрована складова військово-професійної компетентності, що визначає комплексну характеристику професійної здатності та готовності військовослужбовців бути лідерами у військовій організаційній структурі.

Лінійний

військовослужбовець, призначений для позначення лінії шиккування підрозділів і частин, а також лінії проходження урочистим маршем.

М

Магазин

пристрій стрілецької зброї для розміщення патронів, оснащений подавальним механізмом.

Матеріальна відповідальність

вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку військовослужбовців та деяких інших осіб покрити повністю або частково пряму дійсну шкоду, що було завдано з їх

вини шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків, а також додаткове стягнення в дохід держави як санкція за протиправні дії у разі застосування підвищеної матеріальної відповідальності.

Матеріально-технічні засоби

засоби ураження, військово-технічне майно, паливо, пальне, спеціальні рідини, продовольство, речове, медичне та інше майно, крім нерухомого, які необхідні для забезпечення складових сил оборони під час виконання ними завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Медична евакуація

сукупність організаційних, медичних та технічних заходів щодо виносу (вивозу) поранених (уражених) з поля бою та транспортування їх з одночасним медичним супроводом на етапи медичної евакуації (рівні медичного забезпечення) з метою своєчасного і повного надання необхідної медичної допомоги та лікування.

Медична реабілітація

вид медичної допомоги, що включає комплекс організаційних, лікувальних, медико-психологічних і військово-професійних заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених функцій організму, з метою відновлення боєздатності (працездатності) поранених (уражених, хворих) військовослужбовців, профілактику ускладнень і рецидивів та повернення до строю. Медична реабілітація, як завершальний етап лікування військовослужбовців, здійснюється в лікувально-курортних закладах, у тому числі й інших держав, а також шляхом надання

відпусток або звільнення від виконання службових обов'язків за хворобою тощо.

Медичне сортування

розподіл поранених (уражених) на групи за ознакою потреби в однорідних лікувально-евакуаційних і профілактичних заходах. Зміст цих заходів визначається відповідно до медичних показань, обсягів медичної допомоги і порядку евакуації в конкретних умовах обстановки.

Методика

це сукупність дидактичних прийомів, засобів і способів організації навчання, які, в певній послідовності використовуються керівником (викладачем, інструктором) в навчальному процесі для досягнення визначеної мети.

Метод навчання

це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється передача та засвоєння знань та формування вмінь.

Мішень

імітатор цілі.

Місткість магазину

максимальна кількість патронів, на яку розраховано конструкцію магазину.

Мобілізація

комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

Мобілізаційна підготовка

комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а

також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

Мобілізація

комплекс заходів, що здійснюються з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а ЗС України, інших складових сил оборони, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

Мовний сексизм

вираження в мові чи мовними засобами тенденційних поглядів і переконань, які принижують, вилучають, недооцінюють та стереотипують жінок за статевою ознакою. Мовний сексизм може бути поданий трьома категоріями: ґендерна метафора, ґендерні стереотипи, сексистські висловлювання.

Моральний авторитет

військового лідера визначається його цінностями, етичними принципами, морально-етичними чеснотами та особистісними якостями, що дозволяють приймати і ухвалювати виважені рішення відповідно до місії. Підтримка морального авторитету вимагає від лідера розвивати здатність розуміти можливості та потреби підлеглого особового складу та враховувати їх під час постановки завдань, здатність налагодити ефективну комунікацію в

підрозділі, з іншими лідерами та з вищим керівництвом.

Мотивація

це воля до дії та рушійна сила для виконання місії (завдання). Роль лідера в мотивації полягає в тому, щоб зрозуміти потреби і бажання інших, узгодити і перетворити індивідуальні бажання в командні цілі, а також надихнути оточуючих на досягнення цих важливих цілей, навіть якщо це означає ризик для їхнього життя.

Навчальна зброя

стрілецька зброя, призначена для вивчення її будови та навчання прийомам поводження з нею, конструкція якої унеможливорює стрільбу.

Навчальний патрон

допоміжний патрон без метального заряду та ініціювальних речовин, призначений для навчання правилам і прийомам поводження зі стрілецькою зброєю та патронами.

Навички військовослужбовця

здатність військовослужбовця автоматично виконувати певні дії. Практичне застосування знань, умінь та навичок у ході навчального процесу забезпечує їх перетворення на професійну майстерність.

Навчально- бойове завдання

перелік завдань, які визначаються об'єкту оцінювання для відпрацювання під час заходів підготовки з метою набуття необхідних оперативних (бойових) спроможностей для виконання завдань, передбачених оперативними (бойовими) планами.

Напрямний

військовослужбовець (підрозділ, машина), що рухається на чолі строю у визначеному напрямку та за яким має переміщуватися решта військовослужбовців (підрозділів, машин).

Насильство за ознакою статі

діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті.

Нарізна зброя

стрілецька зброя, що має ствол або стволи тільки з нарізними каналами.

Нарізний ствол

ствол, у якому напрямна частина каналу ствола має нарізи, які надають кулі обертального руху.

Начальник варті

посадова особа зі складу варті, яка відповідає за охорону та оборону доручених варті об'єктів, бойову готовність особового складу варті, правильне несення ними служби, за організацію та проведення заходів морально-психологічного забезпечення, збереження та справність огорожі, засобів зв'язку, сигналізації, транспортних і технічних засобів, засобів пожежогасіння на постах і у вартовому приміщенні, а також за збереження боєприпасів, документації та майна, які є у вартовому приміщенні, згідно з описом, додержання встановленого порядку у вартовому приміщенні.

Начальник гарнізону

посадова особа гарнізону, яка відповідає за підтримання військової дисципліни, організацію несення гарнізонної та вартової служб, забезпечення необхідних умов для повсякденного життя та підготовки військових частин гарнізону, проведення гарнізонних заходів за їх участю, стан екологічної та пожежної безпеки гарнізону, взаємодію відповідно до компетенції з

іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, правоохоронними органами спеціального призначення, Державною спеціальною службою транспорту, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями.

Національна безпека

захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Неавтоматична зброя

вогнепальна зброя, у якій усі операції перезаряджання виконуються завдяки м'язовій енергії стрільця.

Небойова втрата

особа, яка не є бойовою втратою, але яка вибуває зі складу підрозділу через хворобу або травму (включаючи осіб, які помирають від хвороб або травм), або через примусову відсутність – внаслідок дій противника чи інтернування.

Невизначеність ситуації

імовірнісна характеристика появи тієї чи іншої ситуації діяльності людини. Проявами невизначеності ситуації є невідомість, неповнота, недостовірність, випадковість (альтернативна та тимчасова), неточність, багатозначність. Ці невизначеності особливо яскраво проявляються в екстремальних умовах і долаються людиною на основі наявних знань, досвіду, передбачення ситуації, інтуїції й високої професійної підготовки.

Неповне розбирання (стрілецької зброї)

від'єднання від стрілецької зброї складальних одиниць і деталей, що виконують, зазвичай, без застосування інструменту та пристосовання для чищення та змащування стрілецької зброї.

**Несення вартової
служби**

виконання бойового завдання, що вимагає від особового складу точного дотримання всіх положень, визначених статутом гарнізонної та вартової служб, високої пильності, непохитної рішучості та розумної ініціативи.

Норматив

часовий, кількісний і якісний показник виконання окремими військовослужбовцями або підрозділами поставлених завдань, прийомів і дій, пов'язаних із застосуванням озброєння та військової техніки в ході бойової підготовки.

О

Оборона України

система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

**Обороздатність
держави**

здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації.

**Обсяг медичної
допомоги**

сукупність лікувально-евакуаційних заходів, що надаються пораненим (ураженим, хворим) на даному етапі медичної евакуації. Обсяги медичної допомоги на кожному етапі визначаються відповідними клінічними протоколами та військово-медичними стандартами.

Обтюрація

забезпечення герметизації каналу ствола під час пострілу із вогнепальної зброї, що попереджує прорив порохових газів.

Одинична стрільба

стрільба, під час якої для виконання кожного пострілу необхідна дія стрільця на спускову деталь.

Обмороження

ушкодження тканин організму під впливом низької температури. Розрізняють чотири ступеня обмороження: набряклість, поколювання, свербіж, зниження чутливості шкіри; пухирі на шкірі; змертвіння шкіри й підшкірної клітковини; змертвіння шкіри, м'яких тканин і кісток. Перша допомога у разі обмороження – розтирання побілілих ділянок спиртом до почервоніння шкіри, зігрівання кінцівок у теплій воді.

**Оперативні
(бойові, спеціальні)
спроможності**

сукупність властивостей, які визначають здатність органів військового управління (штабу), військової частини (підрозділу) виконати завдання (бойові завдання) за призначенням відповідно до визначених стандартів підготовки.

Оповіщення

доведення сигналів і повідомлень (директив, розпоряджень) до органів військового управління, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та населення про оголошення мобілізації, виклик громадян до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також вручення (надсилання) повісток громадянам.

Оптичний приціл

прицільний пристрій, у конструкції якого використано перетворення світлового променя за допомогою системи лінз.

**Орган військової
стандартизації**

орган військового управління, до функцій якого віднесено розроблення, прийняття, внесення змін, скасування, відновлення дії,

оприлюднення, запровадження та застосування військових стандартів.

Органи військового управління

Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, а також територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Організаційно-штатна структура

організаційна модель військової частини, яка розробляється на основі штату або завдань, які передбачається покласти на військову частину, типових структур та нормативів, фондів грошового забезпечення і заробітної плати, затвердженого обсягу робіт тощо.

Організаційна культура військового колективу

сукупність бачення та підходів щодо військової служби та виконання завдань за призначенням, які історично сформувалися та передаються новоприбулим як неодмінна умова входження в колектив

Осічка

затримка, спричинена незапаленням метального заряду.

Особливий період

період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших

державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій.

Особовий склад Збройних Сил

військовослужбовці та працівники Збройних Сил, які виконують свої обов'язки в межах, визначених Конституцією України та законами України.

Особистісні компетентності військового лідера

сукупність спроможностей, сформованих на основі професійно- значущих психологічних рис, здібностей, навичок, умінь, що визначають його здатність впливати на особовий склад, приймати виважені рішення, ефективно виконувати професійні дії на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях. Цілісна-сильна особистість – основа військового лідерства.

Охорона державної таємниці

комплекс організаційно- правових, інженерно- технічних, криптографічних та оперативно- розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

Очікуваний результат навчання

запланований ідеальний результат (еталон, стандарт), якого необхідно досягти за результатами навчання.

Пайок продовольчий	набір продуктів харчування в кількості й асортименті за встановленими нормами на добу, кілька днів чи місяць.
Паніка	психологічний стан окремої людини, групи чи маси людей, що виникає під впливом дійсної чи уявної небезпеки й характеризується сум'яттям почуттів, втратою здатності об'єктивно й адекватно оцінювати обстановку і доцільно діяти відповідно до неї.
Пароль	таємне слово, яке служить для начальника варті (чергової зміни) засобом для переконання, що варта (чергова зміна), яка прибула для заміни, справді призначена з цією метою.
Патрон	боєприпас стрілецької зброї, у якому металевий елемент, металевий заряд, капсуль- запалювач з'єднані в одне ціле за допомогою гільзи.
Патрулювання	система заходів, призначених для підтримання порядку серед військовослужбовців на вулицях і в громадських місцях, на залізничних станціях (вокзалах), у морських (річкових) портах, аеропортах, а також у прилеглих до гарнізону населених пунктах.
Перезаряджання (стрілецької зброї)	сукупність процесів, що відбуваються в стрілецькій зброї для підготовки її до наступного пострілу.
Період підготовки	строк, протягом якого орган військового управління (військова частина, підрозділ, корабель) знаходиться в одному із визначених станів, а саме: відновлення боєздатності (базовий період підготовки); інтенсивної підготовки (період інтенсивної підготовки); виконання завдань (підтримання готовності до виконання завдань) за призначенням (період підтримання навченості), основний зміст

Персонал ЗС України

Перша медична (домедична) допомога

періодів підготовки та їх тривалість визначені у Концепції підготовки ЗС України.

особовий склад ЗС України, а також резервісти, які проходять службу у військовому резерві ЗС України.

комплекс заходів, що здійснюються з метою запобігання або зменшення тяжких наслідків поранень (уражень), виникнення ускладнень або врятування життя поранених (уражених) шляхом проведення найпростіших медичних заходів. Вона надається безпосередньо на місці поранення (ураження) або в найближчому укритті самими військовослужбовцями у порядку само і взаємодопомоги, стрільцями-санітарами, санітарами, водіями-санітарами, бойовими медиками та старшими бойовими медиками підрозділів, а також особовим складом підрозділів, що виділяються для рятувальних робіт в осередках масових уражень.

Підготовка персоналу

процес формування та розвитку необхідних для виконання службових обов'язків умінь та знань, удосконалення професійних якостей відповідно до потреб та завдань ЗС України.

Підготовка військових лідерів

систематичний та цілеспрямований процес формування фахових та особистісних компетентностей, удосконалення лідерських атрибутів, осмислення набутого досвіду, необхідних для ефективного управління та набуття авторитету серед підлеглих.

Підрозділ збройних сил іншої держави

військове формування іноземної держави, що має постійну чи тимчасову організацію, належить до сухопутних (наземних), морських, повітряних або спеціальних військ (сил) цієї держави, оснащене легкою зброєю чи важкою бойовою технікою, яка підпадає під дію Договору про звичайні збройні сили в Європі, перебуває під командуванням особи,

відповідальної перед своєю державою і законами України за поведінку своїх підлеглих, які зобов'язані дотримуватися внутрішньої дисципліни, законів України, норм міжнародного права, та яке направляється в Україну з конкретною метою, визначеною міжнародним договором України.

Пістолет

стрілецька короткоствольна зброя, конструктивно призначена для утримання та керування під час стрільби однією рукою.

Пістолет- кулемет

автомат, у конструкції якого передбачено стрільбу пістолетними патронами.

План оборони України

складова частина оборонного планування, що містить сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Планування бойової підготовки

процес, який полягає в колективній роботі командирів (начальників), управлінь (штабів) військових частин (підрозділів) щодо визначення порядку та послідовності проведення узгоджених за замислом, місцем і часом заходів бойової підготовки, спрямованих на набуття (нарощування, підтримання) визначених бойових спроможностей, всебічного забезпечення спланованих заходів (з урахуванням виділених обсягів фінансування) та відображенні їх у планувальних документах.

Пневматична зброя

стрілецька зброя, у якій для метання вражального елемента використовують енергію стиснених газів.

Позиція для стрільби	ділянка місцевості, зайнята чи підготовлена до заняття для ведення стрільби.
Положення для стрільби	взаємне розташування стрільця, стрілецької зброї та навколишніх предметів, що забезпечують зручну й ефективну стрільбу.
Полум'ягасник	дульний пристрій, призначений зменшувати світіння полум'я під час пострілу.
Польовий вишкіл	це комплекс умінь та навичок військовослужбовців, злагодженість підрозділів, військових частин, органів управління (штабів військових частин) та їх здатність вести бойові дії в різних умовах обстановки або виконувати інші завдання за призначенням.
Поранений у бою	потерпілий у бою, що зазнав несмертельного поранення через зовнішній чинник або в результаті ворожих дій.
Посада	визначена структурою і штатом (штатним розписом) первинна структурна одиниця в підрозділах Збройних Сил України, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових обов'язків.
Пост	все доручене для охорони та оборони чатовому, а також місце або ділянка місцевості, на якій він виконує свої обов'язки.
Постріл	процес викидання метального елемента з каналу ствола.
Поранення	частковий вид травми, морфологічним компонентом якої є рана.
Поранений у бою	потерпілий у бою, що зазнав несмертельного поранення через зовнішній чинник або в результаті ворожих дій.
Послідовник	військовослужбовець (цивільна посадова особа, працівник), який активно підтримує та сприяє виконанню завдань, цілей місії, встановлених його безпосереднім керівництвом (лідером) або вищим

	командуванням. Ця роль включає вірність принципам військової організації, готовність виконувати накази у відповідності до встановлених цілей і завдань, а також бути ініціатором змін та новатором, який діє у межах встановленої доктрини та стратегії.
Пособництво в дискримінації	будь- яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації.
Початкова швидкість	умовна швидкість поступального руху метального елемента в точці вильоту, яка за відсутності післядії порохових газів забезпечує метальному елементу таку саму траєкторію за межами післядії, як і в разі справжньої дульної швидкості та наявності періоду післядії.
Почесна варта	підрозділ (команда), призначений для віддання військових почесей, а саме: для зустрічі осіб, визначених у статуті гарнізонної та вартової служб ЗСУ; до Бойового Прапора, який виносять на урочисті засідання; під час відкриття державних пам'ятників; для зустрічі та проведів представників іноземних держав; під час поховання осіб, визначених у статуті гарнізонної та вартової служб ЗСУ.
Похідний стрій	стрій, у якому підрозділ вишикуваний у колону або підрозділи в колонах вишикувані один за одним на дистанціях, установлених Стройовим статутом або командиром. Застосовується для пересування підрозділів, проходження урочистим маршем або з піснею та в інших необхідних випадках.
Приведення стрілецької зброї до нормального бою	надання елементам прицільного пристрою такого положення відносно стрілецької зброї, за якого забезпечуються встановлені характеристики точності стрільби.

Правила стрільби	сукупність розпоряджень і рекомендацій щодо підготовки та ведення стрільби.
Прийом стрільби	кінцева сукупність дій стрільця чи обслуги під час стрільби.
Приготування до стрільби	прийом, що охоплює заняття позиції, прийняття положення для стрільби та заряджання.
Приклад	деталь стрілецької зброї, призначена для упору під час стрільби.
Принципи військового лідерства	основні правила, якими керуються військові лідери у своїй діяльності. Вони відображають цінності, чесноти, характер та компетентності військових лідерів, а також визначають їхню мету, місію, завдання та відповідальність. Серед них: самовдосконалення, прояв ініціативи, готовність до змін, ухвалення рішень, розуміння своїх підлеглих, турбота про підлеглих, навчання власним прикладом, підтримка морального духу, виховання відповідальності.
Прицільний пристрій	пристрій для контролювання положення каналу ствола у просторі відносно точки прицілювання.
Прицільна дальність	відстань від точки вильоту метального елемента до перетину траєкторії з лінією прицілювання, яка відповідає найбільшій поділці прицілу.
Прицілювання	контролювання наведення за допомогою прицільного пристрою.
Професійність військового лідера	соціально та фахово зумовлена цінність, що проявляється як синергія провідних професійно-значущих якостей, вмотивованості, військово- професійної та особистісної компетентності, що визначає його ефективну фахову поведінку у ЗС України, глибоке розуміння військової науки, готовність до виконання завдань будь- якого рівня складності, володіння сучасними

технологіями та методиками вирішення нестандартних та непередбачуваних ситуацій в межах своїх повноважень та постійне прагнення до саморозвитку.

**Район
(бойових) дій**

визначена рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України частина сухопутної території України, повітряного або/та водного простору, на якій впродовж певного часу ведуться або/та можуть вестися воєнні (бойові) дії.

Рана

частковий вид ушкодження, обов'язковим компонентом якого є порушення цілісності шкірних покривів або слизових оболонок на всю їх товщину, з можливим ушкодженням розташованих глибше тканин та органів.

Револьвер

пістолет з обертовим блоком патронників або стволів.

Режим секретності

встановлений згідно з вимогами Закону України «Про державну таємницю» та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці.

Резерв

військове формування, яке призначене для застосування при непередбачених ситуаціях або для забезпечення впливу на розвиток подій у майбутньому.

Резервісти

особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період

Рекрутинг

комплекс заходів щодо активного, цілеспрямованого пошуку та вербування необхідного персоналу з метою комплектування ЗС України

військовослужбовцями відповідної якості і кількості.

Розвідний

посадова особа зі складу варти, яка відповідає за правильне несення служби підлеглими йому чатовими, вчасну зміну й виставлення їх на пости, правильне здавання та прийняття чатовими постів.

Розвиток військових лідерів

цілеспрямований, безперервний, послідовний та прогресивний процес, що ґрунтується на військових цінностях та бойовому досвіді, при цьому суттєво залежить від самотивації, самодисципліни та саморозвитку військового лідера будь-якого рівня. Запропонований в доктрині ціннісно компетентісний підхід сприятиме усвідомленню військовими лідерами своїх сильних сторін та зон розвитку, формуванню індивідуальної траєкторії підготовки та вибору найбільш дієвих методів самовдосконалення.

Розгорнутий стрій

стрій, у якому військовослужбовці, підрозділи (машини) вишикувані на одній лінії по фронту в одношереновому чи двошереновому строю (в лінію машин) або в лінію колон з інтервалами, встановленими Стройовим статутом або командиром.

Розсіювання точок влучення

явище розбіжності точок влучення на цілі чи на картинній площині під час стрільби.

Розрядження

сукупність дій стрільця, спрямованих на видалення патронів зі стрілецької зброї.

Ручний кулемет

кулемет, у конструкції якого передбачено два основні положення для стрільби: опора кулемета на сошку й упор приклада в плече.

Рушниця

гладкоствольна чи комбінована довгоствольна зброя, конструктивно призначена для утримання та керування під час стрільби обома руками з упором приклада в плече.

Самозарядна зброя

вогнепальна зброя з автоматизацією перезаряджання, спусковий механізм якої уможливорює тільки одиничну стрільбу.

Самолідер

послідовник, який стає лідером завдяки суперлідеру, його вихованню. Він здатний до самовдосконалення, самолідерства.

Сексизм

упереджене ставлення, дискримінація людини за ознакою статі чи ґендерною ідентичністю.

Сексистські висловлювання

висловлювання, що ґрунтуються на ґендерних стереотипах, упередженнях і в різний спосіб конструюють ґендерну поляризацію, вводять стосунки залежності й субординованості між жінками і чоловіками.

Сексуальні домагання

це дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Сектор безпеки і оборони

система органів державної влади, ЗС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних

інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України.

Система кадрового менеджменту (система управління персоналом)

сукупність цілей, завдань, функцій організаційної структури управління персоналом, взаємодії органів військового управління в процесі планування, обґрунтування, формування, прийняття та реалізації управлінських (кадрових) рішень.

Система військового обліку

сукупність систем військового обліку органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, які структурно складаються із керівників як організаторів ведення військового обліку, служб персоналу (посадових осіб), які безпосередньо ведуть військовий облік, об'єктів військового обліку призовників, військовозобов'язаних, резервістів та засобів автоматизації процесів ведення військового обліку з використанням необхідних баз даних (реєстрів), визначених цим Законом та іншими законами України.

Службове житле приміщення

приміщення військової частини для розміщення військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом.

Службове розслідування

комплекс заходів, які проводяться з метою уточнення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, а також встановлення ступеня вини особи (осіб), чиї дії або бездіяльність стали причиною вчинення правопорушення.

Сошка

однонога чи двонога опора, що забезпечує стійке положення стрілецької зброї, можливість її переміщення під час наведення і зручність наведення.

**Соціальний захист
військовослужбовців**

діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

Спеціальна операція

сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем та часом спеціальних дій підрозділів Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, спрямованих на створення умов для досягнення стратегічних (оперативних) цілей, які проводяться за єдиним задумом самостійно або у взаємодії з військовими частинами, іншими підрозділами Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів України та інших складових сил оборони для виконання завдань.

**Спеціальна куля
(патрона)**

куля, призначена для ураження бойової техніки та живої сили, цілевказівки та коректування вогню.

Спортивна зброя

стрілецька зброя, призначена для спортивної та аматорської стрільби, яка відповідає вимогам стандартів (правил) міжнародних чи національних спортивних федерацій.

Спусковий механізм

механізм стрілецької зброї, за допомогою якого стрілець керує початком і закінченням стрільби.

Станковий кулемет

кулемет, у конструкції якого передбачено встановлення його на станок для ведення стрільби.

Стандарт підготовки

нормативний документ (уніфікований процес), який визначає послідовність

досягнення органами військового управління (штабами, військовими частинами, підрозділами, кораблями, військовослужбовцями) оперативних (бойових, спеціальних), індивідуальних спроможностей до виконання конкретних завдань та визначає критерії їх оцінки. Стандарти підготовки поділяються на стандарти індивідуальної (базової загальновійськової, фахової) підготовки та колективної підготовки і спрямовуються на досягнення сумісності у підготовці підрозділів ЗС України та держав – членів НАТО. До військових стандартів також належать: стандарти НАТО та стандарти у сфері оборони держави- члена НАТО

Стандарт НАТО

стандарт, розроблений, прийнятий та опублікований Організацією Північноатлантичного договору. До стандартів НАТО належать угоди зі стандартизації (Standardization Agreement - STANAG), рекомендації зі стандартизації (Standardization Recommendation - STANREC), союзні та багатонаціональні публікації НАТО (Allied Publication – AP, Multinational Publication - MP), інші, пов'язані зі стандартами, документи (Standardization Related Documents- SRD).

Стандарт у сфері оборони держави-члена НАТО

стандарт, розроблений, прийнятий та опублікований державою- членом Організації Північноатлантичного договору.

Статути Збройних Сил України

зведення законів, положень і правил військової служби, на основі яких проходять повсякденне життя, виховання, навчання, бойова діяльність військ; у них роз'яснюється, як воїн має нести військову службу і навчатися військовій справі, якими морально- бойовими якостями він повинен володіти, щоб бути надійним і вмілим захисником країни.

Статут внутрішньої служби

статут Збройних Сил України, що визначає загальні права та обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України і їх взаємовідносини, обов'язки основних посадових осіб бригади (полку, корабля 1 і 2 рангу, окремого батальйону) та її підрозділів, правила внутрішнього порядку у військовій частині та її підрозділах.

Статут гарнізонної та вартової служб

статут Збройних Сил України, що визначає організацію і порядок несення гарнізонної та вартової служб, права і обов'язки посадових осіб гарнізону та військовослужбовців, які залучаються для несення цих служб.

Ствольна накладка

деталь, що закриває частину стрілецької зброї над стволом для захисту стрільця від опіків.

Ствол

деталь стрілецької зброї у формі труби, у якій металевому елементу надається рух за допомогою енергії газів у заданому напрямку та з певною швидкістю.

Стейкхолдери

послідовники лідера, що буквально означає – ті, хто підтримує основу. Це – згуртована команда, яка не просто “працює на лідера”, але іноді й замість нього, тобто це, по суті, новий вид лідерства – командне лідерство.

Стійкість

базова цінність, яка гартує дух Воїна, поєднує відвагу, наполегливість, рішучість та витримку, адаптивність та незламність у критичних ситуаціях, набуває форм фізичної витривалості, розумової ясності, моральної та психологічної готовності до виконання поставлених завдань.

Стиль керівництва

звична манера поведінки керівника (лідера) по відношенню до підлеглих (послідовників), щоб чинити на них вплив і спонукати їх до досягнення цілей.

Стрій

визначене Стройовим статутом Збройних Сил України розміщення

військовослужбовців, підрозділів і частин для їх спільних дій у пішому порядку та/або на машинах.

Страх

психічний стан, що виникає на основі інстинкту самозбереження як реакція на дійсну чи уявну небезпеку й проявляється в різних формах – переляк, острах, жах тощо.

Стрес

мимовільна, стереотипна неспецифічна (схожа в різних ситуаціях) реакція фізіологічного та психологічного характеру, пов'язана з підвищенням внутрішньої активності, напруження і загальної готовності до реагування.

Стрілецька зброя

це ствольна зброя калібром менше 20 мм, призначена для метання кулі, дробу або картечі.

Стрільба

виконання з певною призначеністю пострілів або пострілу, разом з підготовчими, супровідними та завершальними процесами та прийомами.

Стрільба чергою

автоматична стрільба, тривалість якої регулює стрілець або спеціальний пристрій.

Стрільбище (балістичне)

ділянка місцевості, обладнана для випробування стрілецької зброї та боєприпасів до неї.

Стройовий Статут Збройних Сил України

статут Збройних Сил України, що визначає стройові прийоми і рухи без зброї та із зброєю; строї підрозділів та військових частин у пішому порядку і на машинах; порядок виконання військового вітання, проведення стройового огляду; місце Бойового Прапора військової частини у строю, порядок його внесення і винесення; обов'язки військовослужбовців перед шиккуванням і в строю та вимоги до їх стройового навчання.

Суперлідер

це лідер, який сприяє появі "самолідерства" у послідовників і підлеглих, виконуючи роль не начальника, а вчителя і вихователя: він

заохочує постановку ними власних цілей, не боятися робити помилки (окрім тих, хто має серйозні наслідки); зауваження робляться ним у такій формі, щоб не відбити бажання до самолідерства. Такий тип лідера реалізує виховну функцію: він повинен навчити своїх підлеглих або послідовників управляти собою.

Т

Тилове забезпечення військ

підтримка, що надається військам насамперед в адміністративній сфері та логістиці. Примітки: може включати адміністративні послуги, капеланство, фінансові, юридичні та медичні послуги, військову поліцію, постачання, технічне обслуговування, транспортування, будівництво, придбання та відчуження нерухомого майна, управління інфраструктурою, топогеодезичне забезпечення, харчування, облік поховань, послуги пральні та хімчистки, розпорядження майном тощо.

Тилове забезпечення військ

вид забезпечення бойових дій, комплекс заходів, спрямованих на задоволення матеріальних, транспортних, побутових та інших потреб військ (сил) з метою підтримання їх у бойовій готовності для ведення бойових дій чи вирішення повсякденних завдань.

Тир (стрілецький балістичний)

споруда, обладнана для випробування стрілецької зброї та боєприпасів до неї.

“Токсичний” лідер

особи, які в силу своєї деструктивної поведінки та дисфункціональних особистих якостей чи характеристик можуть завдати серйозної і значної шкоди особам, групам, організаціям, спільнотам і навіть народам, які вони ведуть за собою.

Точка прицілювання

точка на цілі чи поза нею, у яку спрямована лінія прицілювання під час наведення.

Точність стрільби

характеристика близькості середньої точки влучення куль до наміченої точки.

Трасувальна куля (патрона)

спеціальна куля, призначена для створення видного сліду траєкторії.

Траєкторія (польоту метального елемента)

геометричне місце положень центра мас метального елемента під час його руху після вильоту з каналу ствола.

Трудовий договір

є угодою між працівником та власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, згідно з якою працівник зобов'язується виконувати роботу за певною спеціальністю, кваліфікацією або посадою, підпорядковуючись внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату та забезпечувати необхідні для виконання роботи умови праці, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Трудова книжка

основний документ про трудову діяльність.

Убивча дія кулі

характеристика впливу кулі на живу ціль у разі потрапляння в неї.

Ударний механізм

механізм стрілецької зброї, що запускає в дію ударний капсуль- запалювач.

Уміння військовослужбовця

здобута на основі отриманих завдань у військовій сфері здатність військовослужбовців виконувати належним чином певні дії на практиці. Систематичні та цілеспрямовані тренування тих, хто

	навчається шляхом виконання певних дій, які забезпечують перетворення знань та умінь на навички.
Умови стрільби	сукупність характеристик стрілецької зброї, боеприпасів, ціді, стану атмосфери, ступеня підготовлення стрільця, положення для стрільби та навколишньої обстановки.
Управління людськими ресурсами	способи управління особовим складом для забезпечення найбільш ефективного та економного використання наявного особового складу.
Управління кар'єрою	комплекс заходів, що здійснюються відповідними командирами (начальниками) та службами персоналу з планування, організації та здійснення контролю за проходженням військової служби, служби у військовому резерві персоналом ЗС України з урахуванням їх особистих якостей та досягнень.
Ураження	частковий вид бойової травми, який визначається як порушення здоров'я людини в наслідок дії на неї фізичних, термічних, хімічних, біологічних та інших факторів.
Ураження цілі	пошкодження цілі, унаслідок якого вона цілком втрачає боєздатність.
Учасник бойових дій	особа, яка брала участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.
Ушкодження	наслідок впливу снарядів, що ранять, уражаючих факторів або навколишніх предметів на тканини, органи або системи людського організму.

Ф

Фахові компетентності

сукупність знань, умінь, здібностей і готовності особистості діяти в складній ситуації, вирішувати фахові завдання з високим рівнем невизначеності, здатність до досягнення більш якісного результату. Розвинуті фахові компетентності військового лідера є запорукою успішного досягнення ним цілей місії та є невід'ємною складовою становлення особистості військового лідера як професіонала.

Фланг

правий (лівий) край строю. Під час поворотів строю назви флангів не змінюються.

Фронт

бік строю, до якого військовослужбовці повернені обличчям, а машини – лобовою частиною.

Х

Холостий патрон

допоміжний патрон, призначений імітувати звуковий ефект стрільби.

Холоста стрільба

імітація стрільби з використанням холостих патронів

Ц

Цивільно- військове співробітництво

спільна діяльність, що передбачає комплекс сил і засобів, необхідних для підтримки досягнення цілей місії та дозволяє командуванню НАТО ефективно брати участь у широкому розмаїтті цивільно-військової взаємодії з різноманітними невійськовими суб'єктами.

Цівка

деталь стрілецької зброї, що охоплює ствол знизу та захищає руку стрільця від опіків.

Ціль

об'єкт, що підлягає ураженню чи подавленню унаслідок стрільби.

Цінності військового лідера

являють собою особисті моральні норми, ідеали, поняття, що лежать в основі довірчих взаємовідносин в військовій частині (підрозділі), є фундаментом прийняття військовим лідером етичних рішень, самовідданого служіння українському народові і своїм підлеглим, що викликає у них повагу та формує довіру. Цінності однакові для усіх лідерів, незалежно від рівня підготовки, досвіду та посади. Основними цінностями військових лідерів ЗС України визначені честь, стійкість, професійність та єдність.

Цикл навчання

строк, за який орган військового управління, військова частина (підрозділ) набуває та підтримує здатність виконувати визначені їм завдання і складається з трьох періодів підготовки (базового, інтенсивного та підтримуючого).

Чатовий

озброєний вартовий, який виконує бойове завдання щодо охорони та оборони дорученого йому поста.

Черговий підрозділ гарнізону

особовий склад однієї з військових частин гарнізону, призначений наказом начальника гарнізону для посилення гарнізонних варт, чергових змін Служби правопорядку або термінового виклику на випадок пожежі, стихійного лиха й інших надзвичайних подій у гарнізоні, а також в окремих випадках, визначених начальником гарнізону.

Черговий підрозділ частини

особовий склад одного з підрозділів частини, призначений для посилення варт

або термінового виклику у разі виникнення пожежі, стихійного лиха та в інших випадках.

Черговий роти

посадова особа зі складу добового наряду роти, призначена з військовослужбовців сержантського (старшинського) складу та, як виняток, із найпідготовленіших військовослужбовців рядового складу та яка відповідає за додержання порядку в роті й неухильне виконання розпорядку дня, збереження зброї, ящиків із боєприпасами, майна роти, особистих речей військовослужбовців і за правильне несення служби днювальними.

Чесноти військового лідера

це моральні якості, які відображаються у поведінці та діяльності військового лідера, визначають його характер, норми та способи взаємодії з підлеглими та оточуючим світом. До чеснот військового лідера Збройних Сил України можна віднести такі: патріотизм, доброчесність, самовіддане служіння, відвагу, прагнення до постійного вдосконалення, ініціативність, емпатію у поєднанні з вимогливістю до особового складу як до самого себе, самодисципліну, відповідальність.

Честь

основоположна цінність військового лідера, визначає його здатність керуватися в особистому житті та при виконанні військового обов'язку національними і євроатлантичними цінностями, принципами військової служби, вимогами міжнародного гуманітарного права, поважати національні військові традиції, ставити вимоги військової служби та інтереси підлеглих понад власні амбіції і потреби.

Шептало	деталь спускового механізму, що утримує ударний механізм або рухому систему зведеними та звільняє їх у разі дії стрільця на спускову деталь.
Шеренга	стрій, у якому військовослужбовці розміщені один біля одного на одній лінії.
Шомпол	стрижень, довжина якого не менша, ніж довжина каналу ствола, призначений для чищення та змащування ствола.
Штаб (у військовій частині)	група військовослужбовців та/або цивільного персоналу, яка допомагає командирі.
Штат	відомчий нормативний документ, що визначає склад органу військового управління, військової частини, військового навчального закладу, установи та організації, організаційну структуру, чисельність особового складу і кількість основного озброєння та військової техніки, для обслуговування яких потрібні штатні обслуги (екіпажі) особового складу.
Штатна чисельність	кількість підготовленого особового складу, обладнання, озброєння та воєнної техніки, необхідних для виконання підрозділом завдань за призначенням.
Шептало	деталь спускового механізму, що утримує ударний механізм або рухому систему зведеними та звільняє їх у разі дії стрільця на спускову деталь.

РОЗДІЛ 2

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА

А

Авангард

передовий підрозділ сил, що наступають.

Аварія радіаційна

порушення в роботі радіаційно-небезпечного об'єкта, в результаті якого стався вихід радіоактивних продуктів за межі санітарно-захисної зони об'єкта в кількостях, що призводять до радіоактивного забруднення прилеглої території й опромінення особового складу.

Аерокосмознімання

це знімання місцевості й окремих об'єктів земної поверхні з літаків, вертольотів або космічних апаратів.

Азимут

кут між початковим напрямом і напрямом на орієнтир (об'єкт).

Азимут істинний

кут між північним напрямом істинного меридіана (східна чи західна рамка карти) і напрямом на ціль.

Азимут магнітний

кут між північним напрямом магнітного меридіана (стрілка компаса) і напрямом на ціль.

Аналіз місцевості

місцевість розглядається за п'ятьма тактичними параметрами: перешкоди; укриття та схованки; зони видимості та зони вогню; панівна місцевість; шляхи підходу.

Ар'єргард

підрозділ, розташований в тилу сил, що просуваються вперед або відходять.

Атака на підтримку

наступальні дії, які ведуться одночасно із завданням головного удару і спрямовані на досягнення однієї або кількох цілей.

Б

Базовий табір

спеціально відведена ділянка місцевості де розташовані один або декілька підрозділів

(військових частин), які розміщуються в наметових містечках (спорудах), на стоянках озброєння і військової техніки, складах, вогневих позиціях артилерії та протиповітряної оборони.

Безпека зв'язку

здатність зв'язку та автоматизованої системи управління забезпечувати комплексний захист інформації (збереження в таємниці змісту інформації, протидії несанкціонованому доступу до інформації, її зміни, знищення) при обміні повідомленнями, обробці інформації, розв'язанні інформаційних та розрахункових задач.

Бета-випромінювання

корпускулярне електронне або позитронне іонізуюче випромінювання з безперервним енергетичним спектром, що виникає під час перетворень ядер чи нестабільних часток (наприклад, нейтронів).

Бій

основна форма воєнних дій тактичного рівня, яка являє собою узгоджені за метою, завданнями, місцем і часом удари, вогонь і маневр військових частин, підрозділів (кораблів, літаків), які ведуться за єдиним замислом і планом для виконання тактичних бойових завдань в обмеженому районі впродовж короткого періоду часу.

Біологічна зброя

це вид зброї масового ураження, вражаюча дія якої заснована на використанні хвороботворних властивостей бойових біологічних засобів.

Бліндаж

польова фортифікаційна споруда закритого типу ємкістю на 4-8 чоловік, що захищає особовий склад від куль, осколків снарядів, мін, запальних засобів, а також вражаючих факторів ядерного вибуху.

Блокпост

це загороджувальний, укріплений контрольно-перепускний пункт, з озброєною охороною на дорогах, в'їздах до

	населених пунктів і т.п. (зазвичай, на тимчасово зайнятій військами території), здатний самотійно тримати кругову оборону.
Блокуюча позиція	оборонна позиція, яка розташована таким чином, щоб не допустити просування противника у визначений район або у визначеному напрямку.
Бойовий потенціал	узагальнена характеристика бойових можливостей (вогневих, ударних та маневрених) військового формування (об'єднання, з'єднання, частини або підрозділу) або зразка військової техніки та озброєння в певному виді бойових дій (наступі, обороні тощо), який розраховується математично та позначається числом.
Бойові дії	особлива форма воєнних дій тактичного рівня, яка застосовується військовими частинами та підрозділами для виконання тактичних (оперативно-тактичних) бойових завдань у рамках операції угруповання військ або самотійно, а також між боями (операціями).
Бойові документи	це всі документи, що відносяться до бойової діяльності військ, підготовки та ведення бойових дій, а також пересування військ та розташування їх на місці.
Бойові графічні документи	це спрощені топографічні креслення невеликих ділянок місцевості, які складають у великому масштабі за топографічною картою, аерофотознімками або безпосередньо на місцевості прийомами окомірного знімання.
Бойові можливості військ	це кількісні і якісні показники, що характеризують можливості підрозділів виконувати визначені бойові завдання за встановлений часу конкретних умовах обстановки за умови збереження боєздатності своїх військ на рівні, що

забезпечує подальше виконання бойового завдання.

Бруствер

насип у фортифікаційних спорудах, призначений для захисту від куль і снарядів, спостереження противника, зручності ведення вогню (як упор для зброї).

Відхід

маневр, який здійснюється підрозділами з метою виходу з-під ударів сил противника, що переважають, недопущення оточення або зайняття вигіднішого рубежу (району) для подальших дій.

Війська зв'язку

спеціальні війська, призначені для створення та експлуатації систем військового зв'язку і автоматизації з метою вирішення поставлених завдань щодо забезпечення управління військами (силами), зброєю в мирний час, під час їх приведення у вищі ступені бойової готовності, підготовки та веденні операцій (бойових дій).

Військова телекомунікаційна система

частина системи військового зв'язку і автоматизації, що являє собою сукупність військових телекомунікаційних мереж доступу та військової транспортної телекомунікаційної мережі і призначена для забезпечення службових осіб органів військового управління телекомунікаційними послугами та надання каналів передавання і групових трактів засобам та комплексам автоматизації.

Військовий зв'язок

обмін інформацією в системі управління військами (силами), зброєю.

Вісь проводового зв'язку

спосіб організації проводового зв'язку, при якому зв'язок старшого пункту управління (командира, штабу) з декількома підлеглими

пунктами управління (командирами, штабами) здійснюється по проводовій лінії, що побудована в напрямку переміщення свого пункту управління або одного з підлеглих пунктів управління.

Вид військового зв'язку

зв'язок, який визначається кінцевими засобами електрозв'язку, рухомими та сигнальними засобами зв'язку.

Вертикальний профіль

графік, який відображає переріз місцевості вертикальною площиною поздовж профільної лінії.

Вибухонебезпечні предмети

будь-які боеприпаси, що містять вибухові речовини, матеріали ядерного ділення або ядерного синтезу, а також біологічні та хімічні речовини, які включають бомби і боеголовки, крилаті і балістичні ракети, артилерійські, мінометні, ракетні снаряди і боеприпаси до легкої стрілецької зброї, усі різновиди мін, торпеди і глибинні бомби, піротехнічні матеріали, касетні суббоеприпаси та їх контейнери, піропатрони та піротехнічні пристрої, електрорпірозапали, замасковані та саморобні вибухові пристрої, а також будь-які схожі або пов'язані з цим елементи чи компоненти, вибухонебезпечні за своєю природою.

Вивчення місцевості

вивчення характерних особливостей місцевих предметів та рельєфу, встановлення наявності перешкод, оцінювання захисних властивостей та прохідності місцевості, визначення умов виконання бойового завдання, ведення вогню, орієнтування, маскування та ін.

Виконання режимно-обмежувальних заходів на зараженій території

процес зменшення ризику ураження особового складу в умовах ХБРЯ зараження.

Випереджувальний удар

тактичний маневр, який застосовується щоб серйозно зашкодити ворожій атаці на етапі підготовки противника до удару.

Вирішальна операція

це операція, яка передбачає безпосереднє виконання поставленого завдання в цілому.

Вирішальна точка

точка у вирішальній операції де має відбутись ключова подія (переломний момент), метою якої є здобуття переваги над противником та виконання вирішальної операції в цілому.

Висота абсолютна

це відстань по вертикалі від будь-якої точки на поверхні Землі до середнього рівня поверхні моря (рівневої поверхні).

Висота відносна

це перевищення однієї точки відносно іншої точки (поверхні).

Висота командна

висота (не обов'язково найвища), з якої відкривається найкращий огляд оточуючої місцевості з великою дальністю і широким сектором огляду, підписується більшим шрифтом (цифрами), ніж інші висоти.

Вихідний рубіж/лінія

рубіж, призначений для координації висування підрозділів у наступ.

Виявлення та оцінювання обстановки ХБР

процес забезпечення органів військового управління, військ (сил) інформацією про ХБР обстановку на місцевості, у повітрі, морській акваторії для врахування у процесі вироблення замислу та визначення завдань ХБРЯ захисту військ (сил) і включає заходи: ведення радіаційної, хімічної, біологічної розвідки та спостереження; радіаційний і хімічний контроль; збір, узагальнення, обробка та видача інформації про РХБ обстановку.

Військова топографія

галузь військової науки, що вивчає місцевість, способи її вивчення та оцінювання, орієнтування на ній, використання топографічних і спеціальних карт, аерофотознімків місцевості, здійснення вимірів за картою і на місцевості,

	порядок складання схем місцевості і бойових графічних документів, а також способи ведення розвідки місцевості та рекогносцирування.
Вогонь	ураження противника стрільбою (пуском) з різних видів зброї (озброєння).
Вогнева підтримка	застосування вогню, узгодженого з маневром сил, з метою знищення, нейтралізації або подавлення противника.
Вогнева потужність	характеризується можливостями підрозділів щодо нанесення противнику збитків вогнем артилерії, танків, БМП, протитанкових засобів, вогнеметів, стрілецької зброї.
Вогневе ураження	використання систем озброєння для створення летального або нелетального впливу на ціль.
Всебічне забезпечення бою (дій)	це комплекс взаємопов'язаних організаційних і практичних заходів, які здійснюються з метою створення сприятливих умов для ефективного застосування підрозділів шляхом якісної підготовки до виконання бойового завдання, збереження у боєздатному стані та зменшення впливу сил і засобів противника.
Вузол зв'язку	організаційно-технічне об'єднання сил, засобів зв'язку та автоматизованого управління розгорнутих на пунктах управління або в пункті розподілу (комутації) каналів (повідомлень) для обміну інформацією в процесі управління військами (силами).

Гамма-випромінювання

короткохвильове електромагнітне випромінювання з довжиною хвилі $< 0,1$ нм,

що виникає при розпаді радіоактивних ядер, переході ядер із збудженого стану в основний, при взаємодії швидких заряджених часток з речовиною, анігіляції електронно-позитронних пар тощо.

**Географічна
(картографічна,
градусна) сітка**

зображення на карті ліній паралелей і меридіанів.

**Географічні
координати**

кутові величини (широта і довгота), що визначають положення об'єктів на земній поверхні та на карті.

Геодезичний пункт

точка, міцно закріплена на місцевості підземним знаком (монолітом, трубою та ін.) і наземною спорудою у вигляді сигналу, піраміди та ін., координати якої визначені з високою точністю відповідно до її класу.

Геодезична мережа

сукупність геодезичних пунктів, визначених на місцевості із заданою точністю координат і дирекційних кутів.

**Гідроакустичний
зв'язок**

зв'язок, що здійснюється шляхом розповсюдження звукових чи ультразвукових хвиль у водному середовищі.

Головний удар

основна атака або зусилля, для реалізації яких командир вводить у бій всі наявні наступальні сили та засоби, що знаходяться в його розпорядженні.

Горизонталь

лінія на карті, що з'єднує точки рельєфу з однаковою висотою над рівнем моря.

Градус (°)

одиниця міри кутів, $1/360$ частина кола, центральний кут, що спирається на дугу 1° .

**Граничний рубіж
просування**

фазова лінія, що використовується для контролю за ходом наступу. Сторона, що наступає, не просуває жоден зі своїх підрозділів або засобів далі граничного рубежу просування, але може підводити свої сили безпеки до цього рубежу.

Графік закладань

графічне вираження обернено-пропорційної залежності між стрімкістю схилу, висотою перерізу і закладанням горизонталей.

Графічна точність

точність вимірювання відстаней між двома точками на папері (карті) за допомогою циркуля і масштабної лінійки.

Дальність видимості

максимальна відстань, з якої розпізнаються об'єкти на фоні, що їх оточує.

Дальність спостереження

найбільша відстань, на якій виявляється об'єкт (ціль).

Двосторонній радіозв'язок

такий зв'язок, при якому робота між радіостанціями здійснюється як на прийом, так і на передачу.

Дегазація

це процес знезараження (нейтралізація) або видалення отруйних речовин із заражених поверхонь або об'єктів.

Дезактивація

це процес видалення радіоактивних речовин із заражених поверхонь до допустимих величин зараження, безпечних для людини.

Дезінфекція

це процес знешкодження хвороботворних мікробів і руйнування токсинів на заражених поверхнях або об'єктах.

Дешифрування аерофотознімків

виявлення, розпізнавання і визначення за зображеннями на аерофотознімках кількісних та якісних характеристик об'єктів, що використовуються під час підготовки та ведення бою.

Джерело іонізуючого випромінювання

об'єкт, що містить радіоактивну речовину, або технічний пристрій, який створює або в певних умовах здатний створювати іонізуюче випромінювання.

Димова завіса

дим, що застосовуються як своїми силами, так і силами противника, для маскуванню об'єктів та маневру.

Дирекційний кут

кут між північним напрямом вертикальної лінії координатної сітки і напрямом на пункт, який визначають і вимірюють на карті за ходом годинникової стрілки від 0 до 360°.

Дистанційне мінування

встановлення мінних полів на війська, об'єкти противника і ділянки місцевості, як на лінії дотику з ним, так і по всій його глибині засобами дистанційного мінування.

Дозор/секрет

підрозділ охорони, основним завданням якого є спостереження, ідентифікація та надання інформації, і який вступає в бій тільки для самозахисту.

Довгота

одна з географічних координат. Довгота точки- двограний кут між площиною нульового (Гринвіцького) меридіана і площиною меридіана даної точки.

Допоміжний зв'язку вузол

вузол військового зв'язку, що обладнаний (розгорнутий) в районі розташування з'єднань (військових частин, установ), які знаходяться на значних відстанях від опорних телекомунікаційних вузлів або вузлів зв'язку і автоматизації пунктів управління.

Достовірність

здатність військового зв'язку забезпечувати відтворення інформації з заданою точністю при її обміні та обробці.

Дротовий зв'язок

рід електрозв'язку, який здійснюється передаванням електричних сигналів дротом.

Документальний зв'язок

вид електрозв'язку, за якого здійснюється передача документованих повідомлень: літерно-цифрового тексту, цифрових даних і графічних зображень

Додаткові завдання

Дальність видимості

це завдання, які мають бути виконані для виконання основного завдання, проте не зазначаються у тексті наказу вищого штабу.

максимальна відстань, з якої розпізнаються об'єкти на фоні, що їх оточує.

Експозиційна доза

це міра іонізаційної дії фотонного випромінювання, обумовлена по іонізації повітря в умовах електромагнітної рівноваги.

Електронна карта

картографічне зображення, створене на основі даних цифрових карт і візуалізоване на моніторі комп'ютера або відеоекрані та ін.

Електрозв'язок

будь-яка передача електричних сигналів, що відображають знаки, текст, зображення, звуки або знання будь-якої натури за допомогою дротових, радіо, оптоелектронних та інших електромагнітних систем.

Електромагнітна сумісність

дії, спрямовані на забезпечення здатності своєї радіоелектронної апаратури систем зв'язку й управління зброєю функціонувати в певних умовах без помітного погіршення якості роботи внаслідок ненавмисного електромагнітного випромінювання.

Елемент невилучення

пристрій, який призначений для захисту міни; він може бути частиною міни, пов'язаний з нею, приєднаний до неї або розміщений під нею і приводиться в дію при зовнішньому впливі на міну.

Епідемічність

основна властивість біологічної зброї, що полягає у виникненні масових інфекційних захворювань.

**Ефективність
інженерних
загороджень**

показник втрат противника в техніці та особовому складі на мінно-вибухових загородженнях, час затримки противника на подолання загороджень, приріст втрат противника у ході подолання загороджень при застосуванні засобів вогневого ураження своїх військ.

Ешелонована оборона

розміщення взаємопов'язаних оборонних позицій, призначених для поглинання та поступового ослаблення наступу, запобігання розвідці противником всієї позиції та надання можливості командирові маневрувати резервом.

З

**Забезпечувальні
операції**

це операції, що полягають в організації та здійсненні заходів, спрямованих на збереження боєздатності підрозділів, їх підготовку та ефективне застосування під час виконання, як вирішальної так і підтримуючих операцій.

**Заздалегідь
підготовлена атака**

вид наступальних дій, що характеризується попередньо запланованим і скоординованим нанесенням вогневого ураження та здійсненням маневру для зближення та знищення або захоплення противника.

Зайняття позиції

переміщення на територію, яка буде використовуватися як бойова позиція та належне її обладнання.

Замисел бою (дії)

є основою рішення командира на бій (дії) і залежить від отриманого завдання і полягає у визначенні порядку та способів виконання отриманого завдання.

Запалювальна зброя

це зброя масового ураження, вражаюча дія якої заснована на використанні енергії горіння бойових запалювальних речовин.

Запасна позиція

призначається для зайняття під час маневру вогневими засобами (підрозділами) у ході бою.

Зв'язок

процес передачі (прийому) інформації між абонентами.

Запит

будь-які дії окремого підрозділу чи особи, які спрямовані на об'єкт для встановлення його дружнього чи ворожого характеру або для його ідентифікації.

Зараження

відкладення, поглинання або адсорбція хімічної речовини, біологічного агента, радіоактивного матеріалу на будь-якому матеріалі.

Засіб дистанційного мінування

сукупність інженерних мін та систем дистанційного мінування, що використовуються для розміщення мін, доставки їх до місця мінування та розкидування на місцевості.

Засоби військового зв'язку

засоби, що призначені для передавання та (або) приймання інформації, доставки секретних та поштових відправлень в системі військового зв'язку і автоматизації.

Засоби підривання (ініціювання)

вироби та пристрої, що є джерелом початкового імпульсу для здійснення підривання.

Засічки

спосіб визначення координат точок, що прив'язуються, в умовах відкритої та напівзакритої місцевості.

Застосування засобів індивідуального та колективного захисту

процес збереження боєздатності військ (сил) і надання можливості діяти в умовах ХБРЯ зараження.

Захисні властивості місцевості

це властивості місцевості, які послабляють дію звичайної зброї та зброї масового ураження.

Захист військ (сил) із застосуванням аерозолів

комплекс заходів щодо зниження ефективності наземної та повітряно-космічної розвідки противника та його

засобів ураження, а також для введення противника в оману щодо дій військ (сил).

Збір інформації

систематичний процес збору відомостей і даних, що забезпечить достатню повноту інформації для прийняття рішення та дозволить відповісти на актуальні питання і оцінити результати.

Зближення противником

з

наступальні дії, метою яких є встановлення чи відновлення контакту з противником.

Зближення меридіанів

кут між північним напрямом істинного меридіана даної точки і вертикальною лінією кілометрової сітки.

Зброя масового ураження

узагальнений термін для зброї із нетрадиційними факторами ураження для нанесення масових втрат або значних руйнувань. Вражаючі фактори зброї масового ураження можуть завдавати втрат протягом тривалого часу і викликати сильний морально-психологічний вплив на війська (сили) та населення.

Змінні позивні

позивні, які застосовуються тільки військовими радіостанціями, а термін їх зміни визначають штаби, які організовують зв'язок.

Знешкодження вибухонебезпечних предметів

виявлення, оцінка, ідентифікація, переведення у стан, що виключає несанкціоноване спрацювання, видалення та утилізація в залежності від наявних умов.

Зона загороджень

район місцевості зі встановленими мінно-вибуховими та влаштованими невибуховими і водними загородженнями.

Ідентифікація

процес отримання достовірної характеристики виявленого об'єкта за допомогою певних дій або засобів і

	забезпечення таким чином прийняття оптимальних рішень у реальному часі (включаючи застосування зброї).
Інженерна підтримка	один із видів забезпечення військ (сил), що являє собою комплекс заходів щодо інженерної підготовки військ (сил), об'єктів та місцевості, які здійснюються з метою своєчасного та прихованого розгортання військ (сил), проведення ними маневру, створення необхідних умов для успішного виконання поставлених завдань, підвищення рівня захисту військ (сил) та об'єктів від засобів ураження противника, завдання противнику втрат та ускладнення його дій.
Інженерна розвідка	ведеться інженерно-розвідувальними та іншими підрозділами інженерних військ як самостійно, так і в складі розвідувальних органів загальновійськових з'єднань (військових частин), для своєчасного добування розвідувальних даних про , противника (завдань інженерної підтримки і заходів, які ним виконуються), місцевість та об'єкти.
Інженерні загородження	встановлені на місцевості мінно-вибухові засоби, штучно створені перешкоди, руйнування споруд та різних об'єктів, які мають на меті завдання втрат противнику, затримання його просування, створення сприятливих умови для ураження його вогнем з усіх видів зброї, сковування маневру або змушення рухатися у вигідному для наших військ напрямку.
Інформація	сукупність відомостей про деяку подію або предмет.
Інформаційні вимоги	це вся інформація, необхідна командирів та його штабу для успішного проведення операції.

Інформаційне повідомлення

це усне, письмове або електронне повідомлення, яке підтримує тему, орієнтовану на конкретного суб'єкта або громадськість в цілому, а також на підтримку конкретної дії (завдання).

Іонізуюче випромінювання

зовнішньо невидиме випромінювання, взаємодія якого з речовиною призводить до утворення у цій речовині іонів різних знаків: іонізуюче випромінювання складається із заряджених і незаряджених частин, до яких відносяться також фотони.

Іоносферний радіозв'язок

радіозв'язок, що використовує відбиття радіохвиль від іоносфери або їх розсіювання на неоднорідностях іоносфери.

Істинний меридіан

лінія перетину поверхні Землі площиною, проведеною через дану точку і земну вісь.

Кабель

конструкція яка складається з одного або декількох провідників які знаходяться в загальних екрануючих, захисних і інших покриттях.

Кабельна лінія зв'язку

інженерна споруда, яка складається з прокладеного по визначеній трасі кабелю зв'язку, при необхідності забезпечена засобами захисту, від зовнішніх впливів, а також підсилювальними і регенераційними пунктами.

Канал зв'язку

сукупність технічних засобів й середовища розповсюдження, яке забезпечує при підключенні кінцевих пристроїв передачу повідомлень.

Каналоутворюючий засіб зв'язку

технічний пристрій, що призначений для утворення каналу (каналів) передавання та (або) групових трактів.

Карта	зменшене й узагальнене зображення поверхні земної кулі або окремих її частин, виконане на площині за певним математичним законом і показує розміщення, поєднання та зв'язки природних і суспільних явищ.
Карта робоча	топографічна (спеціальна) карта, на якій за допомогою графічних умовних знаків і прийнятих скорочень відображає тактичну (спеціальну) обстановку та її зміни в ході операції (бою); бойовий документ, застосовується під час управління військами.
Карти спеціальні	карти, на яких детально відображені окремі елементи місцевості або нанесені спеціальні дані.
Карти топографічні	загальногеографічні карти масштабів 1:1 000 000 і більше.
Картографічна проекція	математичний спосіб зображення поверхні земного еліпсоїда або якої-небудь його частини на площині.
Картографічні умовні позначення	графічні символи для позначення на картах різноманітних об'єктів і явищ, а також їхніх кількісних і якісних характеристик.
Кіберзахист	сукупність організаційних, правових, інженернотехнічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем.
Кінцевий засіб зв'язку	технічний пристрій, призначений для перетворення повідомлень, що передаються, у сигнали електрозв'язку і повідомлень, що приймаються, у зручну для сприйняття форму.

Ключові завдання	це завдання, які підрозділ має виконати для досягнення кінцевого результату операції або реалізації основної мети операції.
Колонні шляхи –	вибрані на місцевості напрямки поза дорогами, які підготовлені для короткочасного руху військ (військових колон)
Командно-спостережний пункт	пункт управління підрозділом у бою.
Контратака	наступ частиною або всіма силами оборони назустріч атакуючим силам противника для того, щоб повернути територію, “відрізати” або знищити його передові підрозділи. Головна мета – не дозволити противнику досягнути цілей свого наступу. Під час тривалої оборони контратака для повернення бойових позицій і має обмежені цілі.
Концепція операції	це формулювання способу виконання завдання та встановлення послідовності дій, які підрозділи повинні зробити для досягнення кінцевого результату.
Координати	кутові або лінійні числові величини, що визначають положення цілі (об’єкта) на будь-якій поверхні (земній, на карті) або в просторі.
Координати астрономічні	координати точок на земній поверхні, які визначаються за результатами спостережень за небесними світилами.
Координати географічні	кутові величини географічна широта і довгота, що визначають положення точок на земній поверхні стосовно екватора і меридіана, взятих як початкові.
Координати біполярні	дві кутові або лінійні числові величини, що визначають положення точки на площині, сфері або еліпсоїді стосовно двох вихідних точок полюсів.
Координати полярні	величини, що визначають положення точки на карті стосовно вихідної точки, яку беруть за полюс.

**Координати
прямокутні (плоскі)**

лінійні величини (абсциса X і ордината Y), що визначають положення точки на площині (карті) стосовно двох взаємно перпендикулярних осей X та Y , точка перетину цих осей є початком координат.

**Координатна
(кілометрова) сітка**

система плоских прямокутних координат на топографічній карті у вигляді сітки взаємно перпендикулярних ліній.

**Космічний
радіозв'язок**

радіозв'язок, в якому використовується одна чи кілька космічних радіостанцій або один чи кілька супутників, та інші космічні об'єкти.

Критична подія

це подія, яка безпосередньо впливає на завершення місії.

Курвіметр

прилад для вимірювання переважно криволінійних відстаней на топографічних картах (планах) різного масштабу.

Л

**Ліквідація наслідків
ХБРЯ зараження**

комплекс заходів щодо відновлення боєздатності військ (сил) та ХБР обстановки в заражених районах. Ліквідація наслідків ХБРЯ зараження включає такі заходи: проведення спеціальної обробки військ (сил); дезактивація, дегазація, дезінфекція ділянок місцевості, доріг, фортифікаційних споруд, а також проведення заходів пилопридушення на них.

Лінія операції

напрямок (дій), що поєднує вирішальні умови досягнення мети.

Лінія зв'язку

сукупність матеріальних засобів (середовища розповсюдження і технічних засобів), які забезпечують передачу повідомлень від джерела повідомлення до одержувача.

Лінія проводового зв'язку

один чи декілька проводів, які підвішені на загальних опорах (постійні повітряні лінії зв'язку) чи поміщені у загальну захисну оболонку (кабельна лінія зв'язку).

Магнітний меридіан

уявна лінія на поверхні землі, проекція силової лінії земного магнітного поля.

Магнітне схилення (схилення магнітної стрілки)

горизонтальний кут між географічним (істинним) і магнітним меридіанами в даній точці земної поверхні.

Маневр

організоване пересування військових частин і підрозділів у ході бою (дій) з метою зайняття вигідного положення відносно противника і зосередження необхідних сил і засобів на новому напрямку (рубежі, районі), виведення військових частин та підрозділів з-під ударів противника, а також для підвищення ефективності ураження противника.

Маневреність

властивості формувань різних видів Збройних Сил, родів військ і спеціальних військ, що характеризують ступінь їх рухомості і спроможність швидко здійснювати пересування, розгортання при підготовці і під час бою, можливість військової техніки швидко змінювати швидкість і напрямок руху.

Марш на зближення

висування вперед бойового підрозділу, коли безпосередній контакт із противником неминучий. Сили розгорнуті повністю або частково. Марш у передбаченні зустрічі з противником закінчується, коли відбувся контакт із наземними силами противника, або коли зайнято позицію для атаки.

Маскування військ (сил) і об'єктів

комплекс заходів, які проводяться з метою забезпечення прихованості розташування

(пересування), раптовості дій і збереження боєздатності своїх військ (сил) та введення противника в оману щодо дійсного району розгортання угруповання, оперативної побудови (бойового порядку) і намірів дій наших військ.

**Масштаб
аерофотознімка**

відношення довжини лінії на аерознімку до довжини горизонтального прокладення відповідної лінії на місцевості.

Масштаб карти

ступінь зменшення на карті проекції довжини відповідної лінії місцевості або відношення довжини лінії на карті до відповідної довжини лінії на місцевості.

Межа вогню

межі району, по якому дозволено відкривати вогонь.

**Мережа контролю
безпеки військового
зв'язку та інформації**

сукупність вузлів (пунктів, груп) контролю безпеки військового зв'язку (безпеки інформації), головних станцій радіо, радіорелейних, тропосферних, супутникових, транкінових, ліній зв'язку, пунктів управління зв'язком та мережі службового зв'язку, що призначена для попередження витоку інформації, контролю за виконанням встановлених правил і порядку використання засобів зв'язку і автоматизації, обробки інформації та виявлення демаскуючих ознак при їх функціонуванні в мережах і вузлах різного призначення системи військового зв'язку і автоматизації та пошуку джерел радіозавад.

**Мережа
радіорелейного
зв'язку**

спосіб організації радіорелейного зв'язку, при якому зв'язок одного кореспондента з декількома підлеглими або взаємодіючими кореспондентами здійснюється по черзі за допомогою однієї радіорелейної станції.

**Мережа
супутникового
зв'язку**

спосіб організації супутникового зв'язку, при якому зв'язок командира (штабу) з декількома командирами (штабами)

	підлеглих і взаємодіючих частин (з'єднань та ін.) здійснюється почергово.
Метеорний радіозв'язок	радіозв'язок, що використовує відбиття радіохвиль від іонізованого сліду метеорів.
Міжнародні позивні	позивні, які офіційно виділяються всім державам згідно з рішенням, прийнятим Міжнародною Спілкою Електрозв'язку, членом якого є і Україна. Україні виділені позивні, у яких початковими є двозначні сполучення UR, US, UT, EO.
Міна	боєприпас, що встановлюється під землею, на землі чи поблизу землі або іншої поверхні і призначений для вибуху, спричиненого присутністю, близькістю чи контактом з людиною або транспортним засобом.
Мінне поле	ділянка місцевості (акваторії), на якій у певному порядку або безсистемно встановлені міни одного або декількох типів.
Мінно-вибухові загородження	загородження, що влаштовуються з різних типів мін та підривних зарядів за допомогою загороджувачів, дистанційних систем мінування або вручну для ураження живої сили, техніки противника та руйнування ворожих об'єктів.
Мінування	процес встановлення інженерних мін на ґрунт (на сніг), у ґрунт (у сніг), у воду чи на іншу поверхню.
Місцеві предмети	штучні й натуральні об'єкти на земній поверхні, що використовуються у військовій справі для вивчення місцевості, орієнтування, цілевказання та управління військами в бою і операції.
Мобільний компонент системи військового зв'язку і автоматизації	частина системи військового зв'язку і автоматизації і є сукупністю рухомих вузлів та польових ліній військового зв'язку (прямого зв'язку) що забезпечує нарощування стаціонарного компоненту та управління силами,.

**Напрямок/лінія
зусиль**

це напрямок, який пов'язує кілька завдань, використовуючи логіку мети, а не географічну прив'язку, щоб зосередити зусилля на досягненні бажаного кінцевого результату.

Напрямок зв'язку

спосіб організації зв'язку між двома пунктами управління (командирами, штабами), при якому зв'язок здійснюється по проводовій лінії, що прокладена безпосередньо між ними.

**Напрямок
супутникового
зв'язку**

спосіб організації супутникового зв'язку між двома командирами (штабами), при якому зв'язок здійснюється по окремій лінії супутникового зв'язку, розгорнутій безпосередньо між ними.

**Напрямок
радіорелейного
зв'язку**

спосіб організації радіорелейного зв'язку між двома пунктами управління, при якому зв'язок здійснюється по радіорелейній лінії, побудованій безпосередньо між ними.

**Напрямок
тропосферного
зв'язку**

спосіб організації тропосферного зв'язку між двома пунктами управління (командирами, штабами).

Наступні дії

це подальші дії або етап, що ґрунтуються на можливих результатах поточних дій або етапу.

Негативний досвід

досвід помилок, втрат, поразок, невдач, невиконання завдань та невирішення проблем тощо.

**Номенклатура
топографічних карт**

система позначення окремих аркушів карт.

**Об'єкт підвищеної
небезпеки**

це об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

**Об'єкти військового
зв'язку**

комплекс засобів зв'язку, який змонтований у технічних будівлях, спеціальних фортифікаційних спорудах та на транспортних засобах.

**Оборона, яка зайнята
поспішно
(непідготовлена
оборона)**

оборона, що зазвичай організовується під час бойового зіткнення з противником, або коли вона є неминучою і час на її організацію обмежений. Зазвичай, це поліпшення оборонних властивостей місцевості із використанням індивідуальних окопів, вогневих позицій та загороджень.

Оборонні дії

дії, які відбивають атаку противника, дозволяють виграти час, економити сили або створити умови, сприятливі для наступальних дій.

**Обстеження території
(району)**

розвідка або пошук на визначеній ділянці місцевості для забезпечення новою інформацією або її оновлення стосовно специфічної ситуації і активності.

Обхід

наступальний маневр, що змушує противника переміститися зі своєї пріоритетної оборонної позиції, щоб зустріти загрозу в своєму тилу, таким чином стаючи вразливим для основного нападу.

Огляд після дії

це професійне обговорення події, зосереджене на стандартах результативності, яке дає змогу солдатам самим дізнатися, що сталося, чому це сталося, як підтримати сильні та покращити слабкі сторони.

Односторонній радіозв'язок

такий зв'язок, при якому одна радіостанція працює на передачу, а інша (інші) тільки на прийом.

Окоп

фортифікаційна споруда відкритого типу для ведення вогню і захисту особового складу і військової техніки від засобів ураження.

Оперативна обстановка

відображення елементів замислу (плану) операції (бойових дій), інформації про положення військ (сил) на місцевості та їх завдання у ході підготовки і ведення операції (бойових дій).

Операція

це дії військових формувань щодо виконання стратегічного, оперативного, тактичного, навчального або адміністративного головного завдання (місії); процес ведення бойових дій, включаючи пересування, забезпечення сил, проведення атак, захисту і маневрування для досягнення завдань окремого бою або усієї кампанії.

Опорний пункт взводу (роти)

ділянка місцевості, частина оборонної позиції (району оборони), обладнана в інженерному відношенні, найбільш насиченими вогневими засобами і пристосована до кругової оборони.

Опорний телекомунікаційний вузол зв'язку

вузол військового зв'язку, що обладнаний (розгорнутий) на перехрещенні осей і рокад та призначений для розподілу каналів передавання, групових трактів між вузлами зв'язку і автоматизації пунктів управління, допоміжними вузлами зв'язку.

Оптоелектронний зв'язок

рід електрозв'язку, який здійснюється передаванням електромагнітних хвиль

оптичного діапазону волоконно-оптичним кабелем.

Організація взаємодії

сукупність заходів, які проводяться командирами, щодо узгодження дій підрозділів при підготовці до спільного виконання ними завдань з урахуванням їх місць у бойовому порядку та в інтересах підрозділів, які будуть відігравати головну роль в бою.

Орієнтир

місцевий предмет або елемент рельєфу, що чітко виділяється на фоні місцевості, стосовно якого визначається місцезнаходження, розміщення об'єктів і цілей, напрям руху, цілевказання, управління вогнем, ударами та управління підрозділами в бою.

Орієнтування (топографічне)

визначення свого місцеположення стосовно сторін горизонту та оточуючих об'єктів місцевості.

Основне зусилля

це визначений підлеглий підрозділ, завдання якого у визначений момент часу є критично важливим для загального успіху операції.

Основні завдання

це завдання, які конкретно поставлені підрозділу старшим командиром (чітко визначені у тексті плану або наказу).

Отруйні речовини

токсичні хімічні сполуки, які завдяки певним фізико-хімічним властивостям і високій біологічній активності здатні вражати живу силу противника або знижувати її боєздатність у бойових умовах.

Охоплення

наступальний маневр, під час якого головні сили наступу обходять основні позиції оборони противника для виходу у фланг противнику.

Оцінювання ризиків

це процес визначення ймовірності виникнення факторів ризику, тобто певних подій або ситуацій, здатних негативно

вплинути на розвиток обстановки і досягнення запланованих результатів.

Очищення території

ідентифікація, маркування, нейтралізація, руйнування, або вилучення мін, вибухонебезпечних залишків війни, саморобних вибухових пристроїв та мін-пасток на визначеній ділянці у ході їх пошуку та виявлення під час проведення наземних операцій, для забезпечення продовження проведення військових операцій із меншим ступенем ризику.

Очищення шляхів

в наземних операціях виявлення та ідентифікація, маркування чи знешкодження, знищення або ж переміщення виявлених мін чи інших вибухонебезпечних предметів, саморобних вибухових предметів, мін пасток, з метою безпечного продовження військових операцій на визначеній ділянці дороги.

П

Паралель

будь-яка лінія (плоска, крива) на земній поверхні (поверхні референц-еліпсоїда), всі точки якої мають однакову географічну широту (рівновіддалені від екватора).

Патогенність

здатністю мікроорганізмів проникати в організм і викликати хвороби.

Повідомлення

це сукупність знаків, які несуть інформацію, тобто повідомлення, це форма відображення інформації.

Передача даних

вид документального електрозв'язку, який забезпечує обмін дискретною інформацією, поданою у формалізованому вигляді та призначеною для обробки обчислювальними машинами чи вже обробленою ними.

Передовий досвід

це позитивний досвід, в основі якого лежить певний спосіб, прийом, метод або методика, які за результатами відповідного оцінювання визначені найбільш ефективними для вирішення певної проблеми, виконання завдання тощо.

Переправа

ділянка водної перешкоди з прилеглою до неї місцевістю та необхідними переправно-десантними та іншими засобами, обладнана для подолання водної перешкоди військами одним із можливих способів.

Переслідування

наступальні дії, завданням яких є наздогнати війська (сили) противника або перерізати їм шляхи відходу з подальшим знищенням.

Перешкоди

це будь-які наявні на місцевості перепони, що викликають припинення, затримку, обмеження руху або маневру, а також заважають спостереженню. Поділяються на дві категорії - природні (озера, ріки, гори, ліси) та штучні (канали, ставки, населені пункти, насипи та виїмки на залізницях і автомобільних дорогах, терикони, сади, лісосмуги).

Підготовка карти

сукупність заходів, що здійснюється напередодні роботи з нею.

Піднімання карти

посилення контурних ліній і підфарбування умовних знаків на карті для більш чіткого виділення окремих елементів місцевості, що можуть суттєво вплинути на бойові дії підрозділу, частини, з'єднання.

Підтримуюче зусилля

це призначений підлеглий підрозділ з завданням, що підтримує успіх основного зусилля.

Поглинена доза

це енергія радіоактивного випромінювання, поглинена одиницею маси речовини, що опромінюється, або людиною.

Поділка кутоміра

артилерійська кутомірна міра.

**Подолання
загороджень та
перешкод**

застосування відповідної тактики, методів та процедур для переправлення бойових підрозділів на протилежний бік загородження, перешкоди.

Позиційна оборона

вид оборони, під час якої головні сили, що обороняються, розміщені на визначених позиціях, де має відбутися вирішальний бій. Основна увага приділяється спроможності частин і підрозділів, розташованих у опорних пунктах, утримувати свої позиції та контролювати територію між ними. Резерви застосовуються для блокування противника, що прорвався в глибину, або відновлення позицій шляхом проведення контратак.

Позначка висоти

підпис на карті абсолютної висоти точки місцевості.

Поля невидимості

закриті ділянки місцевості, яких не видно з пунктів спостереження.

**Попереднє бойове
розпорядження**

розпорядчий документ, яким доводяться основні заходи щодо підготовки підпорядкованих підрозділів, до ведення операції (бойових дій).

Поправка напрямку

кут від магнітного меридіана до північного напрямку вертикальної лінії кілометрової сітки в даній точці.

Припущення

це гіпотези (уяви) про дані обстановки чи майбутній перебіг подій, які можуть бути вірними але не підтвердженими та, які крайнє необхідні командирів в процесі планування для завершення оцінювання обстановки та прийняття рішення щодо вибору варіанту дій.

Проникаюча радіація

це гамма-випромінювання і потік нейтронів, що випускаються у навколишнє середовище із зони ядерного вибуху.

Проникнення

спосіб та процес, коли війська пересуваються поодиночі або невеликими групами крізь або навкруги

Прорив

різновид наступальних дій для прориву оборони противника та руйнування його системи оборони.

Пророблення проходів у загородженнях

очищення від мін та інших загороджень смуги місцевості (водного простору) на напрямку запланованого руху військ у випадку неможливості їх обходу.

Просочування

виведення особового складу або підрозділів із контрольованих противником районів із використанням оманливих дій, раптовості або з використанням засобів приховування.

Протипіхотний вибуховий пристрій

вибуховий пристрій або міна, призначені для нанесення ураження живій силі противника і встановлені в керованому режимі (керування здійснюється по проводах чи по радіо).

Протитанкова міна

міна, яка призначена для мінування місцевості проти танків та іншої рухомої наземної техніки противника.

Прохід у загородженнях

смуга місцевості або водного простору (акваторії), яка очищена від загороджень або спеціально залишена вільною від них для пропуску своїх військ через загородження.

Прохідність місцевості

це властивість місцевості, яка сприяє або перешкоджає пересуванню військ.

Процес прийняття військового рішення

це повторюваний методичний процес планування, що проводиться з метою об'єктивного розуміння ситуації та завдання, розробки варіантів дій (застосування підпорядкованих підрозділів) та створення операційного плану чи наказу (бойового наказу, розпорядження).

Радіоактивність

властивість радіонуклідів спонтанно перетворюватися в атоми інших елементів (нукліди чи радіонукліди) внаслідок

переходу ядра з одного енергетичного стану в інший, що супроводжується іонізуючим випромінюванням.

Радіоелектронна боротьба

один з видів бойового забезпечення загальновійськового бою і являє собою сукупність взаємозалежних по цілях, завданнях, місцем і часом заходів і дій військ, спрямованих на порушення систем і засобів управління військами і зброєю противника, а також на радіоелектронний захист своїх систем і засобів управління військами і зброєю та протидія технічним засобам розвідки противника.

Радіоелектронний захист

комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективного і стійкого функціонування своїх (союзників) радіоелектронних систем (засобів) в умовах ведення РЕБ противником. Ці заходи охоплюють, насамперед, всі види маскування випромінювань радіоелектронних засобів від радіорозвідки противника, захист від радіоперешкод і захист від ураження самонавідною зброєю противника.

Радіоелектронне подавлення

вплив на радіоелектронні засоби систем управління військами та зброєю противника радіоелектронними завадами, дезінформацією, відведенням самонавідних і керованих засобів ураження від об'єктів, які прикриваються, та зміни умов розповсюдження електромагнітних хвиль і радіолокаційної контрастності місцевості.

Радіозв'язок

рід електрозв'язку, який здійснюється передаванням електричних сигналів за допомогою радіохвиль.

Радіозв'язок прямої видимості

радіозв'язок на відстань прямої видимості між антеною, що передає і антеною, що приймає

Радіомережа

спосіб організації радіозв'язку між декількома (трьома і більше) командирами

(штабами), при якому кожному з них виділяється радіостанція, яка працює на радіоданих, встановлених для цієї радіомережі.

Радіонапрямок

це спосіб організації радіозв'язку між двома командирами (штабами), при якому кожному з них виділяється радіостанція, яка працює на радіоданих, встановлених для цього напрямку.

Радіорелейний радіозв'язок

наземний радіозв'язок, що ґрунтується на ретрансляції радіосигналів на дециметрових і більш коротких радіохвилях.

Район впливу

географічний район, в якому командир має спроможність безпосередньо здійснювати вплив на хід проведення операцій за допомогою застосування вогневих засобів в межах своїх повноважень.

Район зосередження підрозділу (частини)

обладнана в інженерному відношенні ділянка місцевості, підготовлена для кругової оборони з додатковим обладнанням споруд для захисту особового складу, ПУ, медико-санітарного обслуговування, контрольно-пропускних пунктів (КПП), блокпостів, сторожових застав, засідок і секретів на підступах до неї

Район інтересу

географічний район, у якому необхідно здобути розвідувальні відомості та дані для проведення планування дій або успішного виконання покладеного завдання.

Район оборони

ділянка від переднього краю оборони до тилової межі. На ній ведуться вирішальні оборонні бої.

Район проведення операції, бойових дій

географічний район, в якому на командира покладена відповідальність та надані повноваження на ведення військових операцій (бойових дій).

**Резерв сил та засобів
військового зв'язку і
автоматизації**

сили та засоби зв'язку і автоматизації об'єднань, військових частин та підрозділів зв'язку, які призначені для вирішення раптово виникаючих завдань при різних змінах обстановки із зв'язку. Він створюється за рахунок штатних військових частин, підрозділів зв'язку. Склад резерву визначає начальник зв'язку відповідно до обстановки, що склалася. Використані резерви повинні відновлюватися в найкоротші терміни.

Рекомендація

це запропонована коригувальна дія (дії, заходи), виконання якої має вирішити проблему, покращити (удосконалити) діяльність; це пропозиція щодо проведення певних дій (заходів) за результатами спостережень, вивчення (дослідження) проблемного питання.

**Рід військового
зв'язку**

електрозв'язок, який визначається середовищем розповсюдження сигналів електрозв'язку і каналоутворюючими засобами зв'язку.

Розвідка боєм

наступальні бойові дії, спрямовані на викриття та/або з'ясування реальних сил противника, або для отримання іншої інформації.

Розвідка місцевості

добування, збирання та вивчення відомостей про місцевість та її окремі елементи в районі (смузі) бойових дій військ: про рельєф, гідрографію, населені пункти, мережу доріг, ґрунтово-рослинний покрив тощо.

**Розвідка району
бойових дій**

це систематичний безперервний процес аналізу противника, місцевості, погоди та цивільного середовища у визначеному районі з метою визначення їх впливу на виконання завдання підрозділом.

Розгородження

заходи (дії) що направлені на пророблення проходів, розчищення завалів і руйнувань в

**Розіграш варіантів
дій**

ході інженерної підтримки застосування військ (сил).

це спроба візуалізувати проведення операції з визначеними правилами та кроками, що відображає (імітує) перебіг операції, враховуючи сильні та слабкі сторони та бойові порядки підрозділів, можливості противника та його можливі варіанти дій, вплив і потреби цивільного населення у зоні проведення операції та інші аспекти.

Розмежувальна лінія

лінія, яка визначає межі районів відповідальності між суміжними підрозділами / угрупованнями.

Розмінування

процес повного вилучення (знешкодження) мін, вибухонебезпечних матеріалів, вибухонебезпечних залишків війни, СВП та мін-пасток з визначеної території, з метою забезпечення безпеки цивільного населення.

**Рубіж/лінія переходу
в атаку**

лінія координації початку руху атакуючих підрозділів.

Своєчасність

здатність військового зв'язку забезпечувати обмін інформацією, її обробку та рішення інформаційних і розрахункових задач в задані (нормативні) строки.

**Сектор ведення
вогню**

визначений район, який має покриватися вогнем із індивідуальної або колективної зброї чи штатної зброї підрозділу.

Секція штабу

це група військовослужбовців, що працюють в межах вузького напрямку службової діяльності та знаходяться під керівництвом безпосереднього начальника.

**Сигнальні засоби
зв'язку**

світлотехнічні, звукові та візуальні засоби, що призначені для передавання команд та

Система інженерних загороджень

донесень у вигляді раніше обумовлених сигналів.

Система колективного захисту

сукупність різних загороджень, які створюються за єдиним планом відповідно до замислу бою у поєднанні з системою вогню, природними перешкодами, з урахуванням маневру своїх військ та дій противника.

система, яка забезпечує захист групи осіб у ХБРЯ середовищі, що дозволяє не використовувати засоби індивідуального захисту, або для використання підрозділами, які в певних умовах повинні виконувати свої завдання без безпосереднього використання ХБРЯ захисного одягу в ХБРЯ середовищі (наприклад, медичний персонал та персонал з обслуговування електронного обладнання).

Система координат

сукупність точок, ліній і поверхонь, стосовно яких визначається положення будь-яких об'єктів на поверхні або у просторі.

Система військового зв'язку і автоматизації ланки управління

це сукупність взаємозв'язаних, сумісних та узгоджених за завданнями вузлів і ліній військового зв'язку, орендованих каналів передавання і групових трактів та утворених на їх основі систем (мереж), що призначена для вирішення задач забезпечення управління військами (силами), зброєю в мирний час, під час їх приведення у вищі ступені бойової готовності, підготовки та веденні бойових дій.

Система передачі

сукупність технічних засобів і середовища розповсюдження, яке забезпечує створення каналів на основі загального принципу.

Система технічного забезпечення військового зв'язку і автоматизації

сукупність органів військового управління, сил і засобів технічного забезпечення зв'язку і автоматизації, що призначена для проведення комплексу організаційно-технічних заходів і дій щодо підтримання необхідного рівня боєздатності та

укомплектованості військ (сил) шляхом постачання засобів зв'язку і автоматизації та військово-технічного майна, організації їх технічної експлуатації, відновлення ресурсу, проведення технічної розвідки та евакуації пошкодженої і несправної техніки.

**Система управління
військовим зв'язком**

сукупність органів військового управління, пунктів управління зв'язком, спеціальної мережі управління, що призначена для управління системою військового зв'язку і автоматизації та військами зв'язку в мирний час, під час їх приведення у вищі ступені бойової готовності, підготовки та веденні операцій (бойових дій).

Скочування

це дії з метою запобігти пересуванню будь-якої частини ворожих формувань із зазначеного місця протягом певного періоду часу.

Скритність

здатність військового зв'язку зберігати в таємниці факт передачі та зміст інформації при її обміні, обробці, зберіганні та вирішенні інформаційних і розрахункових задач.

Службова інформація

інформація, яка відповідає перелікам відомостей, що становить службову інформацію та матеріальним носіям якої присвоюється гриф обмеження доступу "Для службового користування".

Смуга загороджень

смуга місцевості глибиною 3-4 км перед позицією або оборонним рубежем з встановленими в ній різними мінно-вибуховими, влаштованими невибуховими загородженнями і створеними руйнуваннями в поєднанні з природними перешкодами, що прикриває важливий напрямок.

**Спеціальна обробка
військ (сил)**

процес проведення дегазації, дезактивації, дезінфекції озброєння, військової техніки, засобів індивідуального захисту та інших матеріальних засобів.

Спостережний пост

обладнана необхідними засобами зв'язку позиція, з якої здійснюється спостереження, або спрямовується та корегується вогонь.

Стандартизований процес

сукупність ряду ефективних та успішних дій, спрямованих на досягнення результату певного етапу процесу прийняття військового рішення, послідовна та безперервна зміна станів об'єкту в часі.

Стримуючий наступ

атака, призначена для утримання противника на позиції, введення його в оману щодо реального місця наступу, запобігання нарощуванню його сил на напрямку удару та/або спонукання його до передчасного витрачання своїх резервів на не вирішальних ділянках.

Спеціальні засоби зв'язку

технічні пристрої, призначені для виконання спеціальних функцій щодо засекречування інформації, імітозахисту, підвищення її достовірності, забезпечення контролю і безпеки зв'язку та інформації.

Стаціонарний компонент системи військового зв'язку і автоматизації

частина системи військового зв'язку і автоматизації і є сукупністю стаціонарних вузлів військового зв'язку і автоматизації пунктів управління, опорних телекомунікаційних, допоміжних вузлів та ліній військового зв'язку, орендованих каналів передавання та групових трактів, що забезпечує управління силами, зброєю в мирний час, під час їх приведення у вищі ступені 58 бойової готовності, підготовки та веденні бойових дій.

Супутниковий зв'язок

радіозв'язок, що здійснюється між земними станціями за допомогою ретрансляції радіосигналів через супутник-ретранслятор.

Схема орієнтирів

графічний бойовий документ із зображенням на ньому місцевих предметів, взятих як орієнтири.

Схилення магнітної стрілки

горизонтальний кут між істинним (астрономічним) меридіаном і напрямом магнітної стрілки (магнітним меридіаном) у цій точці поверхні Землі.

Сховище

укриття, яке забезпечує найбільш високий захист від засобів ураження та сприятливі умови для відпочинку або роботи особового складу без індивідуальних засобів захисту під час тривалого зараження місцевості та повітря отруйними та радіоактивними речовинами.

Тактичні дії

наступальні, оборонні військові дії, дії з забезпечення та підтримки військових дій, що виконуються на тактичному рівні.

Тактичний ризик

це ризик, пов'язаний з небезпеками, що існують через присутність противника.

Телеграфний зв'язок

вид документального електрозв'язку, який забезпечує передачу літерно-цифрового тексту

Телефонний зв'язок

вид електрозв'язку, який забезпечує передачу сигналів, що відображають мовлення, на відстань у встановленій смузі частот між абонентами та операторами.

Темп

відносна швидкість та інтенсивність ведення військових операцій у порівнянні з діями противника.

Технічний захист інформації

вид захисту інформації, спрямований на забезпечення за допомогою інженерно-технічних заходів та/або програмних і технічних засобів унеможливлення витоку, знищення та блокування інформації, порушення цілісності та режиму доступу до інформації.

Транкінговий зв'язок

радіозв'язок мобільних абонентів, що здійснюється через базову приймально-передавальну станцію (обмежену кількість базових приймально-передавальних станцій) або безпосередньо між ними, і при якому застосовується автоматичний частотний, часовий, частотно-часовий або кодовий розподіл радіоканалів між абонентами в межах зони радіодоступу.

Тропосферний радіозв'язок

радіозв'язок, що використовує розсіювання і підбиття радіохвиль у нижній частині тропосфери.

Токсини

хімічні речовини надзвичайної біологічної активності й виняткової селективності рослинного, тваринного або мікробного походження, які здатні у разі їх застосування уражати організм людини.

Токсичні промислові речовини

будь-який токсичний промисловий матеріал, що випускається, зберігається, транспортується або використовується в промислових або комерційних процесах, включаючи токсичні промислові хімікати, токсичні промислові радіологічні та токсичні промислові біологічні продукти.

Токсичність

найважливіша характеристика отруйних речовин та інших отрут, характеризує їх здатність викликати патологічні зміни в організмі, які приводять до втрати боєздатності або до загибелі людини.

Топогеодезичне забезпечення бою

це комплекс заходів з підготовки та доведення до штабів, військ та підрозділів топогеодезичних даних, які необхідні для успішного вирішення поставлених бойових завдань.

Точка прийняття рішення

це умовна точка в просторі, що зазначає місце, де командир опиняється перед необхідністю прийняти своєчасне рішення.

Траншея

відкрита фортифікаційна споруда призначена для ведення вогню,

спостереження і прихованого пересування, а також для захисту особового складу та озброєння від засобів ураження противника.

У

Удар

складова бойових дій (бою), а також особлива форма бойового застосування військових частин, що полягає в одночасному ураженні військ і об'єктів противника потужною дією на них зброєю або військами.

Ударна сила

спроможність механізованих (танкових) підрозділів наносити удари по противнику сполученням вогню і маневру з метою розгрому його мотопіхоти і танків та оволодіння важливими районами (рубежами) місцевості.

Ударна хвиля

основний фактор вражаючої дії, зона стисненого повітря, що поширюється з надзвуковою швидкістю від центра вибуху, викликаючи поразку людей, руйнування будинків, споруд, техніки й ін.

Узагальнення інформації

це процес обробки інформації, спрямований на співставлення різноманітних джерел даних на емпіричному (безпосередньо з досвіду), або на теоретичному рівні (шляхом абстрактного мислення) для здійснення висновків або виявлення закономірностей (тенденцій, зв'язків) проблем (подій).

Укриття

фортифікаційна споруда, елементи рельєфу і місцеві предмети, які використовуються для захисту і маскування особового складу, військової техніки і майна.

Умови ведення вогню

властивості місцевості, які забезпечують зручне і приховане від спостереження противником розташування вогневих засобів, ведення точного вогню з усіх видів

зброї (танків, гармат, мінометів), корегування стрільби і прихованого підвозу боєприпасів.

Умови інженерного обладнання місцевості

властивості місцевості, які впливають на обсяг, характер та успіх робіт з метою обладнання вогневих позицій артилерії, укрить для танків, гармат й іншої бойової техніки, спорудження пунктів управління, укрить для особового складу, технічних засобів та об'єктів тилу, риття окопів і траншей.

Умови маскування

властивості місцевості, які дозволяють приховати від противника розташування і пересування особового складу та бойової техніки.

Умови орієнтування

це властивості місцевості, які сприяють визначенню свого місцезнаходження і потрібного напрямку руху відносно сторін горизонту, навколишніх об'єктів, а також відносно розташування своїх військ і військ противника.

Умови спостереження

властивості місцевості, які сприяють отриманню відомостей про противника.

Умовні знаки

символічні штриховані та фонові позначення об'єктів місцевості, бойової й метеорологічної обстановки, застосовані на географічних картах і географічних документах.

Умовні позначення

формалізована таблиця для введення додаткових, не передбачених керівними документами, умовних знаків та пояснення їх змісту.

Управління вогнем

це сукупність заходів, які проводяться командиром і штабом в період організації бою і в бою, в цілях найбільш повного і ефективного використання всіх вогневих можливостей підрозділу і засобів підсилення для ураження бойової техніки, вогневих засобів і живої сили противника.

Управління військовим зв'язком

цілеспрямована діяльність органів військового управління з всебічної підготовки та ефективного застосування засобів (комплексів) та систем військового зв'язку і автоматизації, з'єднань (військових частин) зв'язку в мирний час, під час їх приведення у вищі ступені бойової готовності, підготовки та веденні операцій (бойових дій).

Факти

це викладення безумовно реальних відомих даних відносно обстановки (місця дислокації сил противника та своїх військ, наявних підрозділів, їх чисельності та готовності бойової техніки тощо).

Факсимільний зв'язок

вид документального електрозв'язку, який забезпечує передачу на відстань усіх форм графічних, рукописних та друкованих матеріалів.

Фельд'єгерська- поштовий зв'язок

зв'язок, що призначений для забезпечення управління військами шляхом доставки рухомими засобами штабам об'єднань, з'єднань, військових частин (кораблів), установам, військовим навчальним закладам, підприємствам та організаціям секретних і поштових відправлень (телеграм), а також для створення постійно діючого поштового і телеграфного зв'язку особового складу Збройних сил України з населенням країни.

Фітотоксиканти

це хімічні сполуки, які під час застосування у певних дозах, можуть завдати шкоди (знепліднення, опадання листя, аномальний розвиток тощо) чи викликати загибель рослини.

Флангова атака

наступальний маневр, спрямований у фланг противника.

Флангова сторожова застава

підрозділ захисту, що діє на фланзі військ (сил), що пересуваються чи розміщуються на місці, для їх захисту від наземного спостереження ворогом, ведення вогню прямим наведенням та нападу зненацька.

Формалізовані бойові документи

це заздалегідь підготовлені форми документів для проведення типових тактичних розрахунків, підготовки проектів документів з управління військами, узагальнення інформації в ході операції (бойових дій).

Формуючі операції

це вид операцій спрямованих на забезпечення успішного виконання вирішальної операції.

Форсування

подолання водної перешкоди, протилежний берег якої обороняється противником.

Фортифікаційне обладнання

зведення на місцевості комплексу фортифікаційних споруд відповідно до оперативно-стратегічної чи тактичної обстановки (плану).

Фортифікаційні споруди

інженерні споруди, призначені для підвищення ефективності застосування зброї і військової техніки, забезпечення стійкого управління військами, захисту військ і населення від засобів ураження.

Фотодокументи (військові)

фотографічне зображення ділянки місцевості, що доповнене топографічними, картографічними і розвідувальними даними, оформленими відповідними умовними знаками.

Фронтальна атака

наступальний маневр, протягом якого головний удар завдається у фронт сил противника.

Хибна позиція

обладнується хибними і дійсними польовими фортифікаційними спорудами, макетами вогневих засобів і військової техніки й імітується діями спеціально виділених підрозділів з метою приховати від противника розташування позицій, зайнятих військами, не допустити вогневих, авіаційних і ракетних ударів по дійсних об'єктах (викликати їх на себе).

Хід сполучення

фортифікаційна споруда відкритого типу у вигляді вузького рову з бруствером, призначена для прихованого пересування особового складу між траншеями, окремими спорудами на позиціях, ПУ, а також для сполучення з тилом.

Хімічна зброя

це зброя масового ураження, дія якої заснована на токсичних властивостях деяких хімічних речовин. До неї відносяться бойові токсичні хімічні речовини і засоби їх застосування.

Хімічний і радіаційний контроль

процес отримання даних для оцінки боєздатності військ та визначення необхідного обсягу їх спеціальної обробки, дезактивації та дегазації матеріальних засобів, ділянок місцевості, шляхів та споруд.

Хімічна, біологічна, радіаційна обстановка

складова частина загальної обстановки, сукупність факторів і умов, які склалися або можуть скластися в результаті впливу на війська (сили) та місцевість факторів ураження від застосування ЗМУ і руйнування ХБРЯ небезпечних об'єктів.

Хімічний, біологічний, радіологічний та ядерний захист військ (сил)

комплекс заходів з планування та виконання завдань, спрямованих на виключення або максимального зменшення втрат військ (сил) під час дій в умовах

Хімічне, біологічне, радіаційне зараження

хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного зараження, посилення їх захисту із застосуванням аерозолів, а також вогневого ураження противника із застосуванням вогнеметної зброї.

осадження, поглинання або адсорбція радіоактивного матеріалу, біологічних або хімічних речовин на поверхні озброєння, ділянках місцевості та особовому складі або об'єктах.

Ціль

район, споруда, об'єкт, особа або група людей, проти яких можуть бути застосовані летальні та нелетальні засоби для того, щоб викликати певні психологічні чи фізичні наслідки.

Цілевказання

повідомлення даних про характер, місцезнаходження і дії цілі.

Цілевказання від орієнтира

спосіб повідомлення про місцезнаходження цілі іншій особі шляхом передавання величини кута між орієнтиром і ціллю, дальності стосовно орієнтира (більше, менше) і перевищення цілі.

Цілевказання прямокутними координатами

спосіб повідомлення про місцезнаходження цілі (об'єкта) шляхом передавання тому, хто приймає цілевказання, значень X, Y.

Час "Ч"

визначений час, коли: починається або має початися операція чи навчання; підрозділ під час наступу має перетнути рубіж переходу в атаку.

Швидка атака

атака, часом на підготовку якої можна пожертвувати на користь швидкості, коли потрібно скористатися наявною можливістю.

Широта

одна із географічних координат. Широта точки - кут між площиною екватора і нормаллю лінією, що проходить через цю точку під кутом 90° до поверхні земного еліпсоїда.

Штурм

вирішальний момент атаки, перехід до рукопашного бою з противником.

Штурмовий ешелон

частина військ, призначена для першого удару по району цілі.

Щілина

найпростіше укриття для особового складу відділень, екіпажів бойових машин, артилерійських розрахунків, забезпечує захист від засобів ураження противника та негоди.

Щільність загороджень

ступінь прикриття інженерних загороджень позицій, рубежів, напрямків та смуг дії військ, визначається як відношення загальної протяжності встановлених загороджень до ширини фронту напрямку (позиції, смуги, рубежу) що прикривається.

Ядерна зброя

це зброя масового ураження вражаюча дія якої обумовлена енергією, що виділяється при протіканні ядерних реакцій поділу та синтезу.

РОЗДІЛ 3

ВІЙСЬКОВА-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА

Акт агресії

це застосування збройної сили держави проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави всупереч принципам міжнародного права, зокрема Статуту Організації Об'єднаних Націй (ООН). Види агресії: вторгнення або напад збройних сил однієї держави на територію іншої (повна чи часткова окупація); бомбардування території іншої держави або застосування будь-якої зброї проти неї; блокада портів або берегів іншої держави; напад на збройні сили іншої держави; використання збройних сил, розташованих на території іншої держави, всупереч домовленостям; дозвіл держави використовувати її територію для агресії проти третьої держави; відправлення збройних груп чи терористів для здійснення збройних дій проти іншої держави. Акт агресії є найсерйознішим порушенням міжнародного права, що підриває міжнародну безпеку та стабільність.

Анексія

протиправне насильницьке приєднання однією державою території або частини території іншої держави або будь-якого простору, що перебуває під контролем чи у спільному користуванні міжнародного співтовариства.

Апартеїд

один із видів злочинів проти людяності, нелюдські діяння, які здійснюються свідомо шляхом широкомасштабного або систематичного нападу на цивільних осіб, що вчиняються в контексті інституціоналізованого режиму систематичного гноблення і панування однієї расової групи над іншою расовою групою або групами з метою збереження такого режиму.

Антикорупційна експертиза

діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Антикорупційна інформаційно-просвітницька діяльність у системі Збройних Сил України

система навчальних і інформаційних заходів, спрямована на надання і засвоєння військовослужбовцями інформації щодо запобігання та виявлення корупції, проведення регулярних медіа-заходів з антикорупційної тематики, зокрема проведення медіа-брифінгів з питань запобігання та виявлення корупції в органах військового управління, що здійснюють діяльність в найбільш уражених корупцією сферах, за участю осіб, з числа керівного складу, уповноважених на здійснення комунікацій з антикорупційних питань.

Антикорупційна програма Міністерства оборони України на 2024-2026 роки

комплекс заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції в Міністерстві оборони України, забезпечення дотримання стандартів доброчесності, вимог антикорупційного законодавства, створення додаткових запобіжників вчиненню корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Апатриди

особи, які не мають громадянства жодної держави. МГП визнає вразливий статус апатридів і надає їм захист, подібний до захисту біженців, забезпечуючи їхні основні права та свободи. За нормами МГП держави не можуть депортувати або переслідувати апатридів, якщо це загрожує їх життю чи безпеці; можуть бути інтерновані під час збройного конфлікту, але тільки за тими ж правилами, що й іноземні громадяни.

Асиметричний конфлікт

це збройне протистояння, що характеризується нерівним положенням між військовими можливостями воюючих сторін у

військовій силі, ресурсах, тактиці та стратегії. Такий конфлікт часто відбувається між державними збройними силами та нерегулярними, повстанськими або терористичними угрупованнями, які застосовують нетрадиційні методи ведення війни.

Б

Біженці

особи, які через обґрунтовані побоювання стати жертвами переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходяться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом своєї країни або не бажають користуватися внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і перебуваючи за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не можуть чи не бажають повернутися до неї внаслідок таких побоювань.

Близькі особи

члени сім'ї осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи

Бойовий імунітет

підклучальник, особа, яка перебуває під опікою або підклучанням зазначеного суб'єкта.

юридична підстава для звільнення військового командування, військовослужбовців, поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Військові посадові особи

це військовослужбовці, які обіймають штатні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або які спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків згідно із законодавством.

Військове виховання

це процес формування і розвитку у військовослужбовців особистої відповідальності за свідоме виконання вимог Конституції та законів України, військових статутів.

Військово-патріотичне виховання

наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, підвищення суспільної значущості та поваги до військової служби, мотивації громадян до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони

Військова ввічливість

система етичних вимог до військовослужбовця, дотримання яких забезпечує втілення військовослужбовцем у повсякденній діяльності зразків високої культури, скромності й витримки, збереження військової честі, готовності захищати свою й поважати гідність інших людей, дотримання високого іміджу Збройні Сили України.

Військова юстиція

це окрема правова система, яка застосовується до військовослужбовців, а в деяких випадках і до цивільних осіб, діяльність яких тісно пов'язана зі збройними силами. Головною метою військової юстиції є збереження дисципліни, належного порядку в збройних силах та забезпечення їх боєздатності.

Військове кримінальне правопорушення

передбачене XIX розділом Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Військові посадові особи

це військовослужбовці, які обіймають штатні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків або які спеціально

уповноважені на виконання таких обов'язків згідно із законодавством.

Військові службові особи

військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Військово-повітряне судно

повітряне судно, що входить до складу збройних сил певної держави, має розпізнавальні знаки її військ.-повітряних сил і командиром якого є особа, що перебуває на військ. службі. Згідно з Чиказькою конвенцією про міжнародну цивільну авіацію 1944 військово-повітряне судно належить до категорії державних повітряних суден, на які дія Конвенції не поширюється.

Військовополонені

особи, які знаходяться під владою уряду супротивної сторони, а не окремих осіб чи підрозділів, які взяли їх у полон. Військовополоненими є особи, які належать до однієї з таких категорій: 1) особовий склад збройних сил сторони конфлікту, а також члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; 2) члени інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема члени організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам: ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; вони носять зброю відкрито; вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни; члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про

свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує; особи, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад цивільні особи з екіпажів військових літаків, військові кореспонденти, постачальники, особовий склад робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи за зразком; члени екіпажів суден торговельного флоту, зокрема капітани, лоцмани та юнги, а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права; жителі неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни.

Віроломство

дії, спрямовані на те, щоб викликати довіру противника, примусити його повірити, що він має право на захист і зобов'язаний надати такий захист згідно з нормами міжнародного права, які застосовуються в період збройних конфліктів, з метою його обману. Прикладами віроломства є симуляція: наміру вести переговори під прапором перемир'я, капітуляції, недієздатності, некомбатантного чи цивільного статусу; нанесення захисного статусу за допомогою знаків, емблем чи форми одягу Організації Об'єднаних Націй або нейтральних та інших держав, які не є учасницею конфлікту. Заборонено вбивати, завдавати поранення або брати в полон, вдаючись до віроломства. Водночас МГП не забороняє використання військових хитрощів з метою введення противника в оману

(маскування, демонстративні дії, дезінформація, імітація тощо).

Військові втрати або воєнні втрати

людські втрати в особовому складі на фронті та в тилу, а також матеріальний збиток воюючих держав, спричинений як в ході, так і в результаті військових дій. Втрати поділяються на прямі - пов'язані з безпосередньою дією різних видів озброєння та зброї, а також непрямі - такі, що не пов'язані з прямим впливом зброї та інших бойових засобів ураження.

Військовий об'єкт

будь-який об'єкт, який в силу свого характеру, місцезнаходження, призначення чи використання може бути застосований у воєнних діях та повне або часткове руйнування, захоплення або нейтралізація, якого за існуючих в даний момент обставин, надає певну військову перевагу.

Виконання вимог доброчесності військовою посадовою особою

обов'язок своєчасного та повноцінного виконання вимог законодавства щодо подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також сприяти в здійсненні фінансового контролю щодо встановлення відповідності рівня життя його та членів його сім'ї одержаним ними доходам, проведенні повної перевірки достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці наявності конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення.

Внутрішній порядок

це суворе додержання визначених військовими статутами правил розміщення, повсякденної діяльності, побуту військовослужбовців у військовій частині (підрозділі) й несення служби добовим нарядом.

Воєнні дії

організоване застосування сил оборони на землі, морі, у повітрі та кіберпросторі для виконання завдань стратегічного (оперативно-стратегічного) масштабу.

Воєнні злочини

це порушення міжнародних законів та звичаїв війни, які здійснюються під час війни, грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції («Про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях», «Про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі», «Про поводження з військовополоненими», «Про захист цивільного населення під час війни»). В Україні встановлено кримінальну відповідальність за скоєння воєнних злочинів стаття 438 Кримінального кодексу України «Воєнні злочини».

Воєнна окупація

тимчасове зайняття збройними силами сторони, що воює, у збройному конфлікті міжнародного характеру частини або всієї території супротивника на період ведення воєнних дій. Воєнна окупація не позбавляє суверенітету окупованої території. Держава-окупант повинна вжити всіх заходів для відновлення і забезпечення суспільного порядку й безпеки населення окупованої території, сприяти задоволенню його першочергових потреб, дотриманню прав і основоположних свобод, забезпечувати захист культурних цінностей, у тому числі шляхом організації діяльності військових адміністрацій.

Втрата військового майна

втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів

технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання

Геноцид

діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень або дій, що спричинили розумовий розлад, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з такої групи в іншу.

Гібридна війна

це комплексна воєнна стратегія, яка поєднує традиційні військові дії з нетрадиційними методами, такими як інформаційна війна, кібератаки, економічний тиск, підтримка нерегулярних збройних формувань з метою досягнення політичних або військових цілей шляхом дестабілізації та підриву внутрішньої стійкості держави, як правило без офіційного оголошення війни.

Госпітальні зони та місцевості

створюються переважно на постійній основі шляхом укладання угоди між сторонами міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту безпосередньо або через безсторонню гуманітарну організацію поза зоною воєнних дій з метою захисту від ураження далекобійної зброї військових чи цивільних поранених та хворих, а також персоналу, який відповідає за організацію й управління цими зонами й місцевостями та догляд за особами, які там перебувають.

Д

Дезертирство

самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу.

Депортація або насильницьке переміщення населення

насильницьке переміщення осіб, які зазнали виселення або інших примусових дій, з району, в якому вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом.

Декларація при звільненні

декларація, яка подається відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 45 Закону «Про запобігання корупції» протягом 30 календарних днів з дня припинення діяльності. Така декларація подається за період, який не був охоплений деклараціями, раніше поданими суб'єктом декларування, та містить інформацію станом на останній день такого періоду, яким є останній день здійснення діяльності, яка передбачає обов'язок подання декларації, перебування на посаді, яка зумовлює здійснення такої діяльності.

Демілітаризована зона

це будь-яка зона, із якої за згодою між сторонами, що знаходяться у збройному конфлікті, виведені всі комбатанти та мобільні бойові засоби, а також стаціонарні воєнні установки і споруди, що не мають використовуватися у ворожих цілях. Влада і населення цієї зони повинні утримуватися від ворожих дій. Демілітаризована зона позначається знаками, які погоджуються між сторонами, що знаходяться у збройному конфлікті.

Декларація кандидата на посаду

декларація, яка подається відповідно до ч. 3 ст. 45 Закону «Про запобігання корупції» та

охоплює звітний період з 01 січня до 31 грудня включно, що передує року, в якому особа подала заяву на зайняття посади, якщо інше не передбачено законодавством та за загальним правилом містить інформацію станом на 31 грудня звітного року.

Доброчесність військовослужбовців

система моральних та професійно-етичних принципів, правил і вимог, які регулюють засади поведінки військовослужбовців Збройних Сил України. Для вироблення сталих навичок доброчесної поведінки військовослужбовців у системі військової освіти мають впроваджуватися різноманітні форми занять, метою яких є усвідомлення моральних стандартів професії (обговорення етичності дій героїв художніх фільмів, персонажів поширених комп'ютерних ігор, висловлювань військовослужбовців у соціальних мережах тощо).

Духовний персонал (як військовий, так і цивільний)

це особи, які зайняті виключно виконанням своїх духовних функцій у: збройних силах сторони, що перебуває у конфлікті; медичних формуваннях або санітарно-транспортних засобах сторони, що перебуває у конфлікті; організаціях цивільної оборони сторони, що перебуває у конфлікті. Духовний персонал перебуває під особливим захистом. У разі потрапляння в полон не є військовополоненими і забезпечується всіма умовами для подальшого виконання обов'язків.

Жертви збройного конфлікту

поранені та хворі; особи, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата); особи зниклі безвісти; загиблі (померлі); військовополонені або інші особи, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройним

«Живі щити»

конфліктом; цивільні особи, які знаходяться в районі воєнних дій та на окупованій території.

це тактика, за якої сторона збройного конфлікту навмисно розміщує цивільних осіб в, або навколо військових об'єктів для стримування противника від нападу на ці цілі, що є воєнним злочином.

3

Завдання для військових посадових осіб, державних службовців та працівників Збройних Сил у діяльності щодо запобігання та виявлення корупції

дотримання антикорупційної політики Міноборони під час виконання посадових обов'язків; відмова від вчинення, участі у вчиненні корупційних правопорушень, утримування від поведінки, яка може бути розціненою як готовність вчинити корупційне правопорушення; надання достовірної інформації стосовно корупційних ризиків у діяльності органу; проходження періодичного навчання з питань запобігання та протидії корупції; надання пропозицій щодо вдосконалення антикорупційної політики Міноборони, антикорупційної програми; повідомлення в установленому законодавством порядку про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону, недотримання антикорупційної політики організації, виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Загальні обов'язки військовослужбовців

визначені Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України обов'язки осіб, які проходять військову службу у Збройних Силах України

Загиблі (померлі)

особи, які загинули (померли) з причин пов'язаних із веденням воєнних дій. Останки таких осіб, у тому числі й тих, хто не є громадянами держави, в якій вони загинули (померли), повинні користуватись повагою.

Місця поховання таких осіб утримуються й позначаються таким чином, щоб їх завжди можна було розшукати.

Заборонені засоби ведення війни

це види зброї та боєприпасів, використання яких заборонено міжнародним гуманітарним правом через їхню невибірккову дію або здатність завдавати страждань. Це зокрема хімічна, біологічна та ядерна зброя; кулі, що легко розгортаються або сплющуються у тілі людини; мінні-пастки та інші пристрої. Мета захистити цивільне населення та зменшити жорстокість наслідків.

Збройний конфлікт

це протистояння між державами або організованими збройними групами, що характеризуються застосуванням збройної сили. Міжнародне гуманітарне право розрізняє два основних типи збройних конфліктів: міжнародний збройний конфлікт та не міжнародний збройний конфлікт (визначення згідно алфавітного порядку). Розуміння типу є важливим для правильного застосування відповідних норм міжнародного гуманітарного права та забезпечення захисту населення.

Заборонені методи ведення війни

це способи застосування сили в умовах збройного конфлікту, які заборонені міжнародним гуманітарним правом через їхню невибіркковість, надмірну жорстокість або здатність завдавати надмірних страждань, як військовим, так і цивільним. До таких методів відносяться, які: завдають надмірних ушкоджень або страждань, що явно перевищують військову необхідність; порушують принцип розрізнення – тактика, яка не дозволяє чітко відокремити військові цілі від цивільних об'єктів та осіб; інші, які суперечать гуманним принципам ведення війни, свідоме введення цивільного населення в зону бойових дій, як приклад «живі щити».

Захист прав журналістів у зоні воєнних дій

за загальним правилом журналісти є цивільними особами. В свою чергу, воєнкори, прикріплені до військових формувань медівники (так звані *embedded journalists*) мають статус військовополоненого, якщо потраплять у полон супротивника. Але всі категорії журналістів захищаються від наслідків воєнних дій як цивільні особи.

Застереження Мартенса

це принцип міжнародного гуманітарного права, який проголошує, що в ситуаціях, не передбачених чинними міжнародними угодами, цивільне населення та комбатанти залишаються під захистом принципів міжнародного права, що випливають із звичаїв, гуманності та вимог суспільної свідомості. Вперше проголошений під час Гаазької мирної конференції та включений до преамбули Гаазької конвенції про закони та звичаї сухопутної війни 1899 року, з підтвердженням в наступних міжнародних договорах.

Закони та звичаї війни

елемент міжнародного права, який регулює умови для початку війни (*jus ad bellum*) та поведінку воюючих сторін (*jus in bello*). Закони війни дають визначення таким поняттям як суверенітет та державність, держава та територія, окупація та інші важливі терміни міжнародного права; також положення щодо прав військових, військовополонених та мирного населення, тощо.

Залишення гинучого військового корабля

залишення гинучого військового корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, а також особою із складу команди корабля без належного на те розпорядження командира.

Зброя невибіркової дії

зброя, при використанні якої неможливо провести відмінність між військовими та цивільними об'єктами. Зброя визнається такою за наступними критеріями: чи може зброя здійснити спрямований напад на військовий об'єкт; чи можуть наслідки застосування зброї

бути обмежені, як цього вимагає міжнародне гуманітарне право? Якщо відповідь на хоч одне з питань «ні», це зброя невибіркової дії.

Злочини проти людяності

серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права; можуть здійснюватися як у воєнний, так і в мирний час, але мають бути частиною широкомасштабного (за кількістю жертв) та систематичного (за рівнем організованості) нападу на цивільне населення, із усвідомленням, що злочини є частиною цього нападу.

Зони безпеки

створюються шляхом укладання угоди між сторонами міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту безпосередньо або через безсторонню гуманітарну організацію поза зоною воєнних дій з метою додаткового спеціального захисту поранених і хворих та цивільних осіб, які перебувають в цій зоні, а також об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, та установок і споруд, що містять небезпечні сили. Піддавати нападу зони безпеки заборонено.

Збройна агресія

застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій: вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України; блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав; напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України; засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України.

Збройний конфлікт

збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт).

Звід відомостей, що становлять державну таємницю

акт, в якому зведено переліки відомостей, що згідно з рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю. Звід формує Служба безпеки України на підставі рішень державних експертів з питань таємниць. Зазначений Звід та зміни до нього набирають чинності з моменту опублікування в офіційних виданнях України.

Здача або залишення ворогові засобів ведення війни

також не зумовлене бойовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни, якщо зазначені дії вчинені не з метою сприяння ворогові.

Злочин агресії

застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь-який інший спосіб, несумісний зі Статутом ООН.

Злочин проти людяності

діяння, які вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням такого нападу у формі вбивства, винищення, депортації або насильницького переміщення населення, ув'язнення або інше істотне позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права; катування, зґвалтування, сексуального рабства, примушення до проституції, примусової вагітності, примусової стерилізації чи будь-якої іншої форми сексуального насильства, переслідування будь-якої групи або спільноти з політичних, расових,

національних, етнічних, культурних, релігійних, насильницького зникнення осіб, злочину апартеїду, інших нелюдських діянь подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю.

**Злочинні дії
військовослужбовця,
який перебуває в
полоні**

добровільна участь військовослужбовця, який перебуває в полоні, у роботах, що мають військове значення, або в інших заходах, які завідомо можуть заподіяти шкоду Україні або союзним з нею державам, за відсутності ознак державної зради.

**Зловживання
офіційною посадою
військовою
посадовою особою**

недопустима форма поведінки, що передбачає ігнорування заборони на використання військовою посадовою особою своїх службових повноважень або свого становища та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне майно або кошти в приватних інтересах.

**Зміцнення кадрової
політики для
забезпечення
доброчесності
персоналу Збройних
Сил України**

комплекс заходів щодо впровадження суворих вимог щодо відбору кандидатів на посади у Збройних Силах України, проведення систематичних перевірок антикорупційного та етичного характеру серед військовослужбовців, а також навчання персоналу принципам доброчесності та професійної етики.

Інтернування

прийняття та примусове поселення нейтральною державою або іншою державою, що не є стороною міжнародного збройного конфлікту, осіб, які належать до збройних сил держав, що воюють (війська сторін, у тому числі військові кораблі та літаки,

військовополонені, які втекли, хворі та поранені), що змушені були увійти на її територію. Особи, піддані інтернуванню, роззброюються і розміщуються на розсуд держави, яка їх прийняла. Інтернування також означає примусове поселення у спеціальних місцях цивільних осіб однієї із сторін, що воює, які опинилися на території противника у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом.

Кодекс доброчесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України

документ, що встановлює вимоги, яких рекомендовано дотримуватися під час виконання своїх службових обов'язків військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України.

Компетентність військової посадової особи

сумлінне, своєчасне та результативне виконання службових обов'язків, наказів і розпоряджень військового командування, постійне підвищення професійної кваліфікації, досягнення високих результатів у службовій діяльності.

Корпоративність у діяльності військової посадової особи

принцип доброчесної поведінки, що зобов'язує постійно дбати про підняття іміджу держави та Збройних Сил України, примножувати кращі традиції українського війська та свого колективу, шанобливо ставитися до державних символів України, лояльно відноситися до керівництва держави, Міністерства оборони України і Збройних Сил України, проявляти стриманість під час

Корупційне правопорушення

публічних висловлень та критики щодо діяльності державних органів.

діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Корупція

використання особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Комбатанти

особи, які можуть брати безпосередню участь у воєнних діях та входять до складу збройних сил сторін. Термін «комбатант» застосовується під час міжнародного збройного конфлікту й поширюється на: 1) особовий склад ополчень і добровільних загонів, якщо вони відповідають таким умовам: знаходяться під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих; мають закріплену відмітну емблему, яка може

бути розпізнана на відстані; відкрито носять зброю; ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни; 2) жителів території, що не була окупована, які при наближенні ворога добровільно взяли зброю для того, щоб чинити опір військам, що вторглися, але не мали часу самоорганізуватися (якщо вони відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни).

Корупційний ризик у системі Збройних Сил України

ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно відобразиться на функціонуванні Збройних Сил України, виконанні ними передбачених Конституцією України та чинник законодавством цілей та завдань

Мародерство

викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених.

Матеріально-технічні засоби

засоби ураження, військово-технічне майно, паливо, пальне, спеціальні рідини, продовольство, речове, медичне та інше майно, крім нерухомого, які необхідні для забезпечення складових сил оборони під час виконання ними завдання з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Міжнародно-правова відповідальність

обов'язок суб'єкта міжнародного права відшкодувати шкоду, заподіяну ним ін. суб'єктові цього права; виникає у разі порушення норм міжнародного права, міжнародно-правових зобов'язань, закріплених у договорах, звичаях, актах міжнародних організацій, які мають обов'язковий характер, рішеннях міжнародних судів та арбітражів.

**Міжнародне
гуманітарне право
(право збройних
конфліктів)**

це система міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечення захисту жертв конфлікту та визначають відповідальність за порушення цих норм.

**Міжнародний
збройний конфлікт
(МЗК)**

збройне протистояння між двома або більше державами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Часткова чи повна окупація території держави іншою, навіть якщо цій окупації не чиниться жодний збройний опір, також є збройним конфліктом міжнародного характеру.

**Медичний персонал
(як військовий, так і
цивільний)**

це особи, які входять до складу медичних формувань і призначені (постійно або тимчасово) для виконання винятково медичних функцій - розшуку, евакуації, транспортування, встановлення діагнозу чи лікування, включаючи надання першої допомоги та допомоги пораненим, хворим і особам, які потерпіли корабельну аварію (аварію літального апарата), а також для здійснення профілактики захворювань або для здійснення адміністративно-господарського забезпечення медичних формувань та роботи на санітарному транспорті.

Медичні формування

установи та інші формування, як військові, так і цивільні, створені для медичних цілей: для розшуку, підбирання, транспортування, встановлення діагнозу або лікування, включаючи надання першої допомоги пораненим, хворим і особам, що зазнали корабельної аварії, а також для профілактики захворювань. Наприклад шпиталі або інші подібні медичні центри і інститути, склади медичного майна та медико-фармацевтичні

склади таких формувань. Можуть бути стаціонарними або рухомими, постійними або тимчасовими. Якщо таке формування використовується для ворожих дій, воно втрачає захист, але лише після відповідного попередження.

Місцевість, що не обороняється

будь-яка місцевість (населений пункт), що знаходиться в районі воєнних дій або поблизу нього і є відкритою (відкритим) для окупації противником. Вона не повинна піддаватись нападу та використовуватись сторонами збройного конфлікту у воєнних цілях. На відміну від демілітаризованих зон (для створення яких необхідна взаємна згода сторін, що знаходяться у збройному конфлікті) місцевості, що не обороняються, можуть бути створені шляхом односторонньої заяви із повідомленням про це протилежної сторони (остання має підтвердити одержання такого повідомлення).

Можливі запобіжні заходи

запобіжні заходи, тобто попереджувальні дії, здійснені або можливі з урахуванням усіх існуючих у певний час обставин, у тому числі гуманітарних та військових міркувань. Такі заходи можуть включати оповіщення, просвітницьку роботу з попередження про небезпеку, зумовлювану вибухонебезпечними предметами - наслідками війни, позначення, огороження та моніторинг території, ураженої вибухонебезпечними предметами - наслідками війни.

Мотиваційна готовність до військової діяльності

складна система мотивів, які скеровують, посилюють та обумовлюють активність індивіда на шляху до поставленої мети, а саме на шляху до самопізнання, саморозуміння та самореалізації в професійній діяльності.

Найманці

особи, які спеціально завербовані і беруть безпосередню участь у збройному конфлікті з метою отримання особистої вигоди. Вони не є громадянами протилежної сторони, що знаходиться в збройному конфлікті, та особами, які постійно мешкають на території, що контролюється цією стороною. Найманці не входять до складу збройних сил сторін, що воюють.

Національна безпека України

захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Національний контингент

військові підрозділи, оснащені відповідним озброєнням і військовою технікою, засобами підтримки і зв'язку, що направляються Україною для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, у тому числі у складі багатонаціональних військових формувань високої готовності військові підрозділи Збройних Сил України, інших військових формувань, котрі входять до складу об'єднаних військових підрозділів, що створюються спільно з іншими державами для участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (спільні батальйони тощо).

Національний спротив

комплекс заходів, які організовуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений

припинити збройну агресію проти України. Складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву.

Національні інтереси України

життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею

носіння в районі воєнних дій символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала особами, які не мають на те права, а також зловживання в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, прапорами чи знаками Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала або пофарбуванням, присвоєним санітарно-транспортним засобам.

Найманці

це особи, які спеціально завербовані для участі у збройному конфлікті з метою отримання матеріальної вигоди, але не входить до складу збройних сил воюючої держави чи інших легітимних структур. Найманець не має права на статус комбатанта, і, відповідно, військовополоненого, проте має право на гуманне поводження. До найманців не належать військові інструктори і радники, які направляються однією державою для надання допомоги у будівництві збройних сил іншої держави, за умови, якщо вони не беруть участь у збройному конфлікті.

Нейтралітет у воєнний час

це правовий статус держави, яка не бере участі у збройному конфлікті, зобов'язується утримуватися від військових дій і не надавати допомогу воюючим сторонам. Нейтралітет може бути постійним офіційно закріпленим (Швейцарія, Австрія) або тимчасовий (воєнний), який держава проголошує на час

конкретного конфлікту. Жодна з воюючих сторін не має права використовувати територію нейтральної держави для ведення бойових дій, переміщення військ або розміщення військових баз. Нейтральна держава не несе відповідальності за приватних осіб, які вступають на військову службу до тієї чи іншої сторони конфлікту.

Нейтралізована зона

зона, призначена для захисту від наслідків війни, поранених та хворих комбатантів або некомбатантів, цивільних осіб, які не беруть участі в бойових діях, та, перебуваючи в зонах, не виконують жодної роботи воєнного характеру. Будь-яка сторона конфлікту може звернутися безпосередньо або за посередництвом нейтральної держави чи якоїсь гуманітарної організації до протилежної сторони з пропозицією про створення в районах, де відбуваються бойові дії, нейтралізованих зон

Некомбатанти

особи, які входять до складу збройних сил та надають їм допомогу, але безпосередньої участі у воєнних діях не беруть. До них належать медичний і духовний персонал, інтенданти, військові кореспонденти, юристи тощо. До вказаних осіб не має застосовуватися зброя, якщо вони зайняті виконанням своїх безпосередніх обов'язків. У разі приєднання до збройних формувань для участі у бойових діях захисний статус втрачається.

Об'єкти, які знаходяться під захистом

об'єкти, які не можуть бути об'єктами нападів під час збройного конфлікту, оскільки вони мають гуманітарне значення або їхнє знищення спричинило б надмірні страждання цивільного населення. До таких об'єктів належать: медичні формування; санітарно-

транспортні засоби; цивільні об'єкти; культурні цінності; установки і споруди, що містять небезпечні сили; об'єкти необхідні для виживання цивільного населення; об'єкти цивільної оборони; місцевості, що не обороняються; демілітаризовані зони; санітарні та безпечні зони і місцевості; нейтралізовані зони; госпітальні зони та місцевості; природне середовище. Напад на такі об'єкти заборонено.

Особи, зниклі безвісти

особи (як військові, так і цивільні), місцезнаходження яких невідоме їхнім родичам і які відповідно до достовірної інформації зникли у зв'язку зі збройним конфліктом. Держави (сторони конфлікту) зобов'язані: з'ясувати долю й місцезнаходження зниклих безвісти (зокрема й забезпечити дотримання права на отримання інформації про долю й місцезнаходження родичами); вживати заходів щодо запобігання випадкам безвісного зникнення.

Особи, які знаходяться під захистом

особи, яким надається спеціальний правовий захист під час збройних конфліктів, спрямований на забезпечення їхньої безпеки, фізичної та психічної недоторканості, гуманного поводження без будь-якої дискримінації. До таких осіб належать: жертви збройних конфліктів; медичний і духовний персонал; парламентарі і особи, які їх супроводжують; персонал цивільної оборони; персонал, який відповідає за захист і охорону культурних цінностей; персонал, який бере участь у гуманітарних акціях. Напад на таких осіб забороняється.

Оголошення війни

юридична, дипломатична процедура в міжнародному праві та міжнародній політиці, яка полягає в офіційному, в установленому порядку повідомленні однією державою іншій про припинення між ними миру та перехід у

стан війни. У відповідності з Гаазькою конвенцією про початок військових дій 1907 року (Україна є її учасником), початок військових дій між державами не повинен починатися без попереднього і недвозначного попередження у вигляді мотивованого оголошення війни або у формі ультиматуму з умовним оголошенням війни.

Окупація

перехід території під владу армії супротивника.

Особливий період

період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Особливості притягнення до відповідальності співробітників кадрового складу розвідувальних органів та осіб, залучених до конфіденційного співробітництва

визначені законодавством особливі умови припинення протиправної діяльності співробітників кадрового складу та осіб, залучених до конфіденційного співробітництва. До таких умов належать: а) у разі затримання співробітника кадрового складу під час виконання ним посадових (службових) обов'язків за підозрою у вчиненні злочину або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його утримують окремо від інших осіб; б) уповноважена службова особа, яка здійснює привід, затримання чи арешт співробітника кадрового складу під час виконання ним посадових (службових) обов'язків, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган; в) привід, затримання чи арешт і пов'язані з цим обшук особи та/або огляд речей співробітника кадрового складу під час виконання ним посадових (службових) обов'язків здійснюються виключно у присутності

Основні принципи доброчесної поведінки військової (цивільної) посадової особи при виконанні службових обов'язків

Оцінювання корупційних ризиків у діяльності Міністерства оборони України

Охорона повітряного простору та протиповітряне прикриття важливих державних і військових об'єктів

уповноважених представників відповідного розвідувального органу.

пріоритет службових інтересів; політична нейтральність, неупередженість, компетентність і ефективність; прозорість; нерозголошення службової інформації (конфіденційність), утримання від виконання незаконних наказів (розпоряджень), корпоративність.

комплекс заходів щодо запобігання та виявлення корупції та основою для підготовки, подальшого удосконалення антикорупційних програм є оцінювання корупційних ризиків, формування пропозицій щодо заходів впливу на кожний із виявлених корупційних ризиків.

сукупність узгоджених та взаємопов'язаних заходів і дій Збройних Сил України, які здійснюються з метою недопущення несанкціонованого використання повітряного простору над територією України та припинення терористичних актів із використанням повітряних суден, порушення державного кордону України повітряними суднами інших держав, прикриття центрів воєнно-політичного управління, адміністративно-політичних центрів, промислових районів, важливих державних і військових об'єктів від ударів з повітря поза зоною конфлікту (кризового району).

Парламентери

це особи, призначені військовим командуванням для ведення переговорів з командуванням противника. Парламентар, а також особи, які його супроводжують (сигналіст-барабанщик, перекладач та особа, яка несе білий прапор), користуються правом недоторканості. Розпізнавальним знаком

парламентера є білий парламентарський прапор. Парламентер не може бути взятим у полон, йому має надаватись можливість повернутись до своїх військ (сил).

Партизани

учасники недержавних військових об'єднань, що належать до регулярної армії, військових загонів, які воюють проти наявної у країні влади (політичного чи військового режиму) або окупаційного режиму ворожої країни. Партизани є комбатантами, що надає їм право на статус військовополонених у разі захоплення, якщо вони належать до однієї зі сторін конфлікту; очолюються особою, яка відповідає за їх дії; мають знаки, що відрізняють їх від цивільного населення; відкрито носять зброю під час бойових дій; дотримуються законів і звичаїв війни. Бійці національно-визвольних рухів прирівнюються до регулярних збройних сил держави, тобто розглядаються як комбатанти.

Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень

умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, крім передбачених частиною другою цієї статті, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду.

Перемир'я

тимчасове чи повне припинення воєнних дій між сторонами за взаємною угодою або на вимогу Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Перемир'я буває загальним, що поширюється на всі збройні сили та місцевим (частковим), що встановлюється на окремих ділянках фронту (для направлення парламентарів, проведення переговорів про припинення конфлікту, евакуацію цивільного населення, збереження пам'яток культури тощо). Перемир'я може бути призупинене або скасовано, якщо одна зі сторін порушує його умови.

Поранені і хворі особи

військовослужбовці і цивільні особи, які внаслідок травми, хвороби чи іншого фізичного або психічного розладу (інвалідності) потребують медичної допомоги або догляду, та утримуються від будь-яких ворожих дій. Це стосується також породіль, новонароджених та інших осіб, які потребують в даний час медичної допомоги чи догляду, наприклад вагітні жінки чи немічні, та які утримуються від будь-яких ворожих дій.

Погане поводження з військовополоненими

неодноразові дії, які порушують права військовополонених, або пов'язане з особливою жорстокістю, або спрямоване проти хворих і поранених, а також недбале виконання обов'язків щодо хворих і поранених особами, на яких покладено їх лікування і піклування про них, за відсутності ознак більш тяжкого злочину.

Політика НАТО з виховання доброчесності

складова загальних зобов'язань НАТО щодо утвердження доброчесності, забезпечення прозорості та підзвітності у оборонному та пов'язаному з ним безпековому секторах, здійснення ефективного урядування у системі забезпечення безпеки і оборони держави.

Потенційний конфлікт інтересів

наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Подарунок

грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової.

Політична нейтральність

недопущення впливу політичних інтересів на дії та рішення військової (цивільної) посадової особи, її відмову від публічної демонстрації політичних поглядів і симпатій, дотримання вимог стосовно обмежень щодо політичної

Поранені та хворі

діяльності, встановлених законом стосовно окремих категорій державних посадових осіб.

військовослужбовці і цивільні особи, які внаслідок травми, хвороби чи іншого фізичного або психічного розладу (інвалідності) потребують медичної допомоги або догляду та утримуються від будь-яких ворожих дій. Це стосується також породіль, новонароджених та інших осіб, які потребують в даний час медичної допомоги чи догляду, наприклад вагітні жінки чи немічні, та які утримуються від будь-яких ворожих дій.

Порушення правил несення бойового чергування

дії з порушення правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, якщо це спричинило тяжкі наслідки.

Порушення статутних правил внутрішньої служби

порушення особою, яка входить у добовий наряд частини (крім варти і вахти), статутних правил внутрішньої служби, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, запобігання яким входило в обов'язки даної особи.

Посадова особа юридичної особи публічного права

голова та член наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), ліквідатор, керівник, заступник керівника, головний бухгалтер, корпоративний секретар такої юридичної особи публічного права, а також особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, та її заступники, голова та члени іншого органу управління юридичної особи (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом юридичної особи публічного права.

Принципи міжнародного гуманітарного права

це ключові обмеження для сторін, щоб зменшити потенційні наслідки збройного конфлікту:

Принцип гуманності

визначає, що навіть в умовах збройного конфлікту сторони мають проявляти повагу до всіх, навіть до представників сторони супротивника. Він не передбачає категоричної заборони на завдання шкоди та заподіяння смерті у випадках, які є виправданими в умовах збройного протистояння, проте така шкода має бути співмірною та відповідати загальному розумінню про людяність: спрямований на захист жертв збройного конфлікту; в умовах збройного конфлікту сторони конфлікту мають проявляти повагу до всіх, навіть до представників сторони супротивника; забороняє застосовувати зброю, снаряди, способи та методи ведення бойових дій, які завдають надмірних поранень і зайвих страждань; забороняє сторонам конфлікту завдавати будь-яких страждань або руйнувань, які не виправдані досягненням законної мети конфлікту.

Принцип розрізнення

відмежування цивільних осіб та учасників бойових дій, а також цивільних об'єктів та військових цілей. Його зміст у наступному: єдиним законним об'єктом, на який держави можуть здійснювати посягання під час збройного конфлікту, є військові сили протилежної сторони; сторони збройного конфлікту завжди мають розрізняти цивільне населення та учасників бойових дій, цивільні об'єкти та військові цілі.

Принцип пропорційності

залежить від кожної конкретної ситуації, яка виникає в умовах збройного конфлікту, та відображає баланс між цілями нападу на військові об'єкти й захистом цивільних: сторона збройного конфлікту має свідомо обирати методи та засоби ведення війни; ті, хто планує або вирішує здійснити напад, повинні утримуватися від нього або зупинитися, якщо він може спричинити випадкові втрати серед цивільного населення,

поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів, що було б надмірним стосовно конкретної і прямої військової переваги, яка має бути досягнута внаслідок такого нападу.

Принцип військової необхідності

під час проведення військових операцій стороною збройного конфлікту було враховано вимогу захищати цивільне населення і цивільні об'єкти від наслідків атак, здійснених ворогом: вжиття тих заходів, які необхідні для завершення збройного конфлікту та не заборонені законами війни; застосування сили в умовах збройного конфлікту є законним у межах, передбачених МГП; законні військові об'єкти можуть бути атаковані/знищені та ворожі комбатанти вбиті задля досягнення законної цілі збройного конфлікту.

Пряме підпорядкування

відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень тощо, контролю за їх виконанням.

Прозорість в службовій діяльності

обов'язок військової (цивільної) посадової особи не обмежувати доступ інших осіб до публічної інформації та не зловживати правом виконавця щодо надання грифу секретності, крім мотивованих обмежень встановлених законодавством про державну таємницю.

Правова культура військовослужбовців

правові знання, погляди і спрямованість індивіда, його правова активність, вміння оцінювати свої і чужі вчинки з точки зору чинного законодавства, обираючи для досягнення намічених цілей виключно законні шляхи та засоби.

Правові знання військовослужбовців

знання законів, військових статутів, інших нормативних документів та джерел правової інформації

**Правові переконання
військовослужбовців**

ціннісно-правові орієнтації, які виробляються в процесі переживання, безпосереднього реагування людини на правові інститути на ґрунті того, наскільки вони необхідні, корисні для її життя, соціальних обов'язків, які вона виконує; без розуміння як службової цінності закону, так і врахування його загальної цінності, що виключає будь-які відступлення від закону

**Правопорушення,
пов'язане з корупцією**

діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Приватний інтерес

будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

**Пріоритет службових
інтересів**

виявлення абсолютної відданості державним інтересам країни, свідоме підпорядкування власних інтересів суспільним вимогам та державним пріоритетам, обов'язок старанно діяти виключно в інтересах служби, забезпечувати найефективніше і вміле розпорядження військовим майном та коштами, за які військова (цивільна) посадова особа несе відповідальність.

**Професійно-правова
культура
військовослужбовця**

рівень знання законодавства, норм права, переконаність у необхідності їх дотримання, уміння користуватися всією сукупністю

правових засобів під час виконання службових обов'язків у межах компетенції, встановленої законом та іншими правовими актами.

Реальний конфлікт інтересів

суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Репресалії

загалом заборонені свідомі порушення МГП у відповідь на правопорушення, які вчинені державою-противником, з метою примусити протилежну сторону закінчити протиправні дії. Можуть бути як крайній захід і повинні бути сумірними з порушеннями противника. Застосування репресалій заборонено до: цивільних осіб та цивільних об'єктів; військовополонених; поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію чи аварію літального апарата; медичного та духовного персоналу; осіб та об'єктів, які користуються спеціальним захистом; об'єктів, що необхідні для виживання цивільного населення; природного середовища.

Розвідувальна інформація

усні, зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) чи відображені в електронному вигляді відомості або дані, які не є загальнодоступними або які неможливо отримати офіційним шляхом, про наміри, плани і дії іноземних держав, організацій та осіб чи про їхні потенційні можливості щодо реалізації таких намірів і планів, а також про процеси, події, обставини, технології, знання в інтересах національної безпеки і оборони України.

**Розвідувальна
таємниця**

вид таємної інформації, що охоплює відомості та дані, отримані або створені розвідувальними органами України під час виконання покладених на ці органи завдань та здійснення функцій, визначених цим Законом, розголошення яких може завдати шкоди функціонуванню розвідки і доступ до яких обмежено відповідно до цього Закону в інтересах національної безпеки України.

**Розвідувальні органи
України**

суб'єкти забезпечення національної безпеки і оборони України беруть участь у формуванні і реалізації державної політики з питань національної безпеки і оборони, які здійснюють розвідувальну діяльність з метою сприяння реалізації національних інтересів України та протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах. До розвідувальних органів України належать Служба зовнішньої розвідки України, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

**Розголошення
відомостей
військового
характеру, що
становлять державну
таємницю, за
відсутності ознак
державної зради**

дії, що призвели до несанкціонованого інформування іншої особи про функціонування Збройних Сил України, або інших складових Сектору безпеки і оборони, а також втрата документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю, предметів, відомості про які становлять державну таємницю, особою, якій вони були довірені, якщо втрата стала результатом порушення встановлених правил поводження із зазначеними документами, матеріалами або предметами.

Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби

військове кримінальне правопорушення, яке передбачає фактичне відбуття військовослужбовця без належного дозволу або погодження з військової частини, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця.

Санітарні та безпечні зони (місцевості)

спеціально визначені території, створені шляхом укладання угоди між сторонами міжнародного або не міжнародного збройного конфлікту безпосередньо або через безсторонню гуманітарну організацію поза зоною бойових дій з метою гарантування безпеки, у тому числі від ураження далекобійною зброєю, захисту та гуманітарної допомоги під час збройного конфлікту певним категоріям цивільного населення, які внаслідок своєї вразливості потребують спеціального захисту (поранені, особи з інвалідністю, хворі та особи похилого віку, діти до п'ятнадцяти років, вагітні жінки та матері з дітьми до семи років). Переважно мають постійний характер. Піддавати нападу заборонено.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції

органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Суб'єкти корупційних діянь у Секторі безпеки і оборони

військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців

строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки, особовий склад штатних військово-лікарських комісій.

Тероризм

застосування або загроза застосування насильства для досягнення політичної, релігійної або ідеологічної мети. Полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні терору (скоєння терористичних актів) шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших зазіхань на життя та здоров'я ні в чому не повинних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних, з погляду чинного уряду, цілей. Відмінність тероризму від партизанської війни в наступному. Партизани можуть бути комбатантами, якщо вони воюють проти військових цілей та дотримуються законів і звичаїв війни. Терористи ж атакують цивільних, що суперечить принципам війни. Тероризм є серйозним міжнародним злочином і боротьба з ним ведеться як на рівні національних держав, так і міжнародних організацій.

Терористичний акт

це застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення. Провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою

впливу на ухвалення рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Умисне знищення або пошкодження військового майна

Установи чи споруди, що містять небезпечні сили

умисні дії, які мали на меті умисне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна.

об'єкти руйнація яких може призвести до втрати контролю над небезпечними руйнівними факторами і спричинити великі втрати серед цивільного населення або екологічну катастрофу. До таких об'єктів належать атомні електростанції, греблі, дамби, водосховища, хімічні та нафтохімічні заводи тощо. Такі об'єкти перебувають під особливим захистом. Захист від нападу припиняється, якщо противник використовує об'єкт у військових цілях, зокрема для регулярної істотної і безпосередньої підтримки воєнних операцій і якщо такий напад є єдиним практично можливим засобом припинити таку підтримку, але навіть у такому разі напад має бути пропорційним. Зняття захисту з установок чи споруд, що містять небезпечні сили, є надзвичайним заходом, командувач (командир, начальник) повинен вжити всіх практичних заходів щодо запобігання вивільнення небезпечних сил.

Ц

Цивільний об'єкт

всі об'єкти, що не є військовими. Об'єкти, які зазвичай є цивільними, залежно від умов обстановки можуть стати воєнними об'єктами. У разі сумнівів щодо використання цивільного об'єкта у воєнних цілях він вважається цивільним. Цивільні об'єкти не мають бути об'єктами нападу.

Цивільна особа

будь-яка особа, яка не входить до складу збройних сил та не є членом збройної групи. Цивільні особи користуються захистом, за винятком окремих випадків і періоду, коли вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. У разі сумніву, чи є особа цивільною, вона вважається цивільною. Наявність серед цивільного населення окремих людей, які не підпадають під визначення цивільних осіб, не позбавляє решту населення цивільного статусу і захисту, який надається нормами міжнародного гуманітарного права.

Ш

Шпигуни

особи, які не є особами зі складу збройних сил сторони, що перебуває у збройному конфлікті, які діючи таємно або обманним шляхом, збирають (чи намагаються збирати) відомості, що мають військове значення, на території, яка контролюється однією із конфліктуючих сторін, з метою подальшої передачі цієї інформації протилежній стороні. Шпигуни, як і найманці, не мають права на статус військовополоненого.

Щорічна декларація

декларація, яка подається відповідно до ч. 1 ст. 45 Закону «Про запобігання корупції», або абз. 2 ч. 2 ст. 45 зазначеного закону в період з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація, та за загальним правилом містить інформацію станом на 31 грудня звітного року.

Юридична відповідальність військовослужбовців

вид і міра обмеження (обмежень) особистого, матеріального і морального характеру, яке (які) накладається на військовослужбовця у зв'язку зі вчиненням ним порушень чинного законодавства, військових статутів, наказів і розпоряджень командирів (начальників). Військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення та провини несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Юрисдикція міжнародного кримінального суду

нормативно передбачена можливість розглядати і виносити рішення Міжнародним кримінальним судом за такі діяння як злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії.

Latin

Hors de combat

особи, що припинили брати участь у бойових діях, тобто знаходяться «поза боєм»; охоплює захоплених в полон комбатантів, а також

поранених та хворих комбатантів, комбатантів, що зазнали корабельної аварії, та комбатантів, які здалися чи склали зброю.

Jus ad bellum

галузь міжнародного права, що містить законні підстави для застосування сили, яку наразі називають *jus contra bellum*.

Jus contra bellum

право миру і безпеки - галузь міжнародного права, що забороняє застосування сили та погрози застосування сили, зазначаючи виключення із загальної заборони, а саме: реалізація невід'ємного права на індивідуальну чи колективну самооборону відповідно до ст. 51 Статуту ООН та застосування сили за рішенням Ради Безпеки ООН у випадку порушення глави VII (ст. 42 Статуту ООН).

Jus in bello

право війни - галузь міжнародного права, яка застосовується під час збройних конфліктів з метою обмеження засобів та методів ведення воєнних дій, а також для захисту підзахисних осіб (жертв війни).

Levee en masse

мешканці неокупованої території, які при наближенні супротивника спонтанно взяли зброю в руки з метою протистояти вторгненню військ та які не встигли зорганізуватися у регулярні збройні сили.

Lex specialis

принцип *lex specialis derogat legi generali*, який визначає пріоритет спеціальних норм над загальним; використовується для визначення взаємозв'язку між міжнародним гуманітарним правом (МГП) та міжнародним правом з дотримання прав і свобод людини (МППЛ), а саме - норми якої галузі міжнародного права матимуть пріоритет у застосуванні.

ПІСЛЯМОВА

Чітке розуміння та правильне використання військової термінології є невід'ємною складовою якісної підготовки офіцерів запасу. Ефективне управління військовими підрозділами, точна передача інформації та оперативне прийняття рішень значною мірою залежать від термінів, що застосовується у військовій сфері. З цією метою підготовлено «Військово-термінологічний довідник кафедри підготовки офіцерів запасу», який систематизує та пояснює основні терміни, що використовуються в процесі навчання і практичної діяльності майбутніх офіцерів.

Довідник призначений для студентів, курсантів, слухачів, викладачів, науковців та всіх, хто проходить підготовку за програмою офіцерів запасу. Він охоплює широке коло військових понять, що застосовуються у сферах бойового управління, тактики, озброєння, організації військового зв'язку, військового права та інших ключових напрямів.

При створенні довідника було використано офіційні нормативно-правові акти, бойові статuti, доктринальні документи Збройних Сил України та міжнародні військові стандарти. Це забезпечило актуальність та відповідність термінології сучасним вимогам військової науки й практики.

Сподіваємося, що даний довідник стане корисним навчальним інструментом, сприятиме засвоєнню військової термінології та підвищенню якості підготовки майбутніх офіцерів запасу.

Для нотаток

Навчальне видання

Куртов Анатолій Ігорович
Передерій Олександр Сергійович
Потіхенський Андрій Іванович
Яременко Федір Васильович
Казіміров Олександр Олексійович
Власов Костянтин Валерійович
Негода Михайло Сергійович
Пасічна Юлія Павлівна

ВІЙСЬКОВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДОВІДНИК

для громадян України, які навчаються за програмою підготовки
офіцерів запасу

Відповідальний за випуск А.І. Куртов
Редактор Л. Русанова
Комп'ютерна верстка Ю. Бойко

Підписано до друку 18.04.2025. Формат 60×84/16.
Ум. Друк. Арк. 6,6. Обл.-вид. арк. 3,5. Тираж 100 пр. Зам № 339

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84 Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verстка@pravo-izdat.com.ua E-mail для покупців:
sales@pravo-izdat.com.ua Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 8024 від
05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 5748 від 06.11.2017

www.pravo-izdat.com.ua

ISBN 978-617-8602-88-8

